

Ressursregistrering/ ressursvurdering i Eidsberg kommune

Fylkesmannen i Østfold
Miljøvern avdelingen

MILJØVERNAVDELINGEN
Fylkesmannen i Østfold

POSTADRESSE: DRONNINGENSGT. 1, 1500 MOSS
TLF: (09) 25 41 00

Dato:
April 1990

Rapport nr:
5/90

ISBN nr:
82-7395-047-6

Rapportens tittel:

Ressursregistrering/ressursvurdering
i Eidsberg kommune

Forfatter (e):

Siv M. Aastorp

Oppdragsgiver:

Eidsberg kommune/Miljøvernavdelingen i Østfold

Ekstrakt:

Rapporten gir en beskrivelse av områder og objekter i Eidsberg kommune. Ved siden av en kort beskrivelse, er det for hvert område gitt en vurdering av nytteverdi, samt en bedømming av bevaringsverdi og forslag til mulige skjotselstiltak. De enkelte områdene er avmerket på økonomisk kartverk i målestokk 1 : 5000. Beskrivelsen av områdene er delt inn etter skolekretser. Områder som strekker seg over flere kretser er omtalt først i rapporten under Store områder. Som vedlegg til rapporten følger flere kart hvor bl.a. alle registrerte områder/objekter er avmerket.

FORORD

Det har de siste 20-30 åra foregått store endringer i natur- og kulturlandskapet. En rekke karakteristiske naturtyper, landskapselementer og landskapstrekk har på denne måten gått tapt. En del av forklaringen til denne utviklingen skyldes at beslutningsgrunnlaget for disse kvalitetene har vært noe mangelfullt. I dag er det innen arealforvaltningen i ferd med å vokse frem en økt erkjennelse omkring disse verdiene samtidig som nye planleggingsmetoder tas i bruk, jmf. Ryggemodellen (Nordisk ministerråd miljørapport 1987:3). For å fremskaffe og å synliggjøre de naturfaglige- og kultur- betingede verdiene i landskapet satte MVA og kommunen v/miljøvernleder Jan Erik Fredriksen i fellesskap i gang et prosjekt for å bedre datagrunnlaget. Ressursregistrering/ ressursvurdering i Eidsberg kommune med kart og vedlegg er resultatet av registreringene som er foretatt i kommunen.

Cand. mag. Siv Minna Aastorp har stått for undersøkelsene og utarbeidelsen av rapporten.

Eidsberg, mars 1990

Jan Erik Fredriksen
miljøvernleder

Erland Røsten
naturvernkonsulent

" Ellers har Edsberg Præstegjeld dette særdeles, at det, skjønt i en liden Strækning, har næsten alle muelige Norske Situationer, saasom: Højder, Sletter, Dale, Fjeld, Klipper baade nøgne og Skov-bevoxne; Myrer, Bække, Elve, Vandfald og Søer, saaog af Naturens og Kunstens Voldsomheter ved Siden af frugtbare og smilende Udsigter under et tildels mildere Clima end i Naboelavet, altsaa det Smaalenske Italien. Her gives adskillige smukke Udsigter; jeg vil underholde Læseren med de mærkverdige af dem, skjønt Beskrivelsen af dem siger lidet imod Synet selv. "

FRA TOPOGRAPHISK BESKRIVELSE
AF EDSBERG PRÆSTEGJELD

Jacob Nicolaj Wilse, 1791.

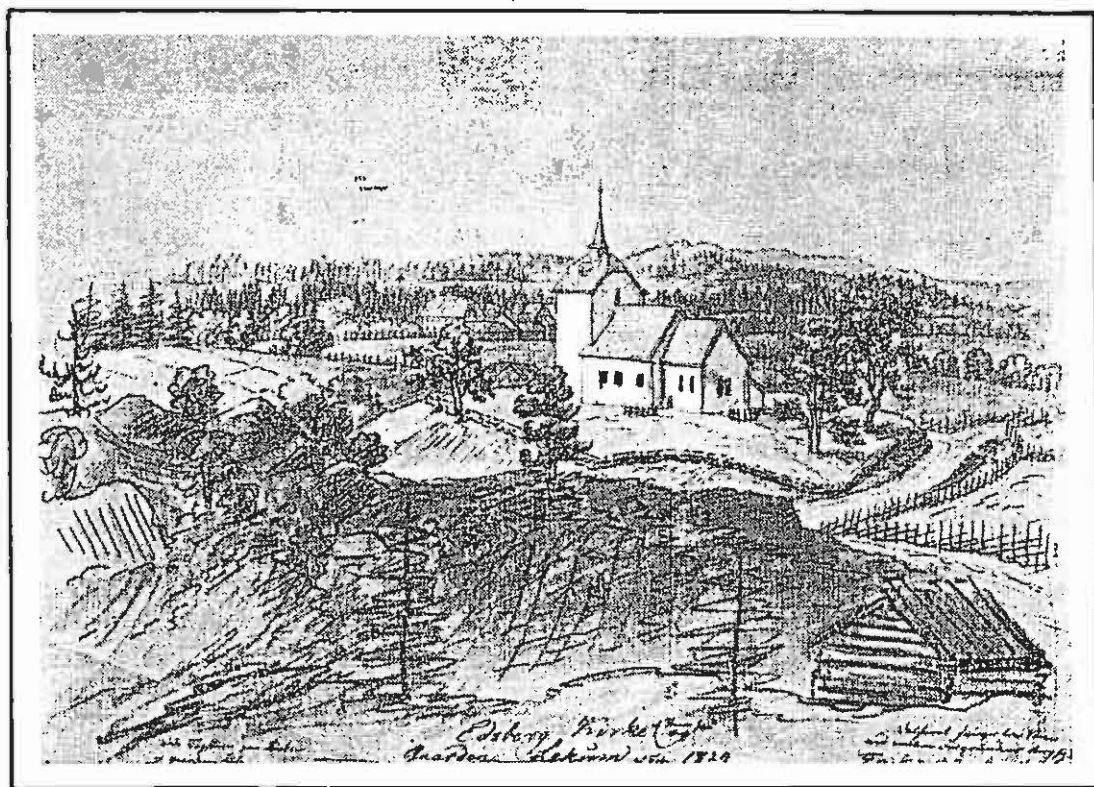

Fig. 1 Områdene rundt Eidsberg kirke fra sydøst. Tegningen er tegnet av Johs. Flintoe 1824 (RUDIE ET.AL. 1966, BYGDEBOK FOR EDSBERG 1537-1800).

SAMMENDRAG

Denne rapporten inneholder en ressursvurdering i Eidsberg kommune med hovedvekt på natur- og kulturlandskapet. Prosjektet bygger på Ryggemodellen og er ment å kunne danne grunnlag for lignende arbeid i andre kommuner. Rapporten er et samarbeidsprosjekt mellom Fylkesmannens miljøvern-avdeling (MVA) og miljøvernlederen i kommunen i forbindelse med MIK-programmet og utarbeidelsen av miljø- og ressursprogrammet. Det faglige ansvaret ligger hos MVA.

Med kulturlandskap menes et landskap som er påvirket av menneskelig aktivitet, der hovedtrekkene i det opprinnelige landskapet er bevart. I rapporten er begrepet kulturlandskap avgrenset til å gjelde det gamle jordbrukslandskapet. Naturlandskapet er definert til landskapsområder som i relativt liten grad er påvirket av menneskene, f.eks. ravinedalene og deltaområder i munningen av elveutløp.

I den nordiske utredningen av naturgeografiske regioner i Norden ligger Eidsberg kommune i region 21a, "Sydøstre Norges og sydvestre Sveriges kuperte bar- og løvskoglandskap under-regionen Østfold - Dalsland-området. Kommunen faller innenfor 2 landskapsregioner; 1) Jordbruksbygdene ved Glomma og 2) Skogsbygder i Fjella og Rømskog (NORDISKA MINISTERRÅD 1984).

Jorda i Østfold har blitt dyrka helt siden yngre steinalder. Dyrkingsmåten var på den tiden svedjebruk. Utviklingen i jordbruket har gått fra et selvberende husholdning til en spesialisert monokultur. Kornproduksjon har dominert på Østlandets flatbygder, mens dyrproduksjonen er flyttet til vestlandet og kyststrøkene. Den karakteristiske mosaikkpregede landskapsutformingen fra det gamle jordbrukslandskapet står i dag igjen som sporadiske spor fra tidligere utnyttelse av jorda. Den store merkbare omveltningen i jordbruket skjedde etter 2. verdenskrig. Åkrene ble slått sammen til større enheter og flater der arealene ble gjort mer tilgjengelig for maskinell behandling ved at kantsoner, åkerholmer, steingjerder og gamle veier er fjernet eller pløyd opp. Antall gårdsbruk har sunket, mens de arealmessig har blitt større enn tidligere. I denne forbindelse er trusler og verdier i kulturlandskapet omtalt.

Kriteriene som legges til grunn for arbeidet bygger i hovedsak på kriterier fra Ryggemodellen (Nordiske ministerråd miljørapport 1984, "natur- og kulturlandskapet i arealplanleggingen").

Det er tidligere foretatt forskjellige registreringer som er nært tilknyttet natur- og kulturlandskapet. Slike registreringer er blant annet; naturvernregistreringen i Østfold 1976, SEFRAK og fortegnelse over fornminner i

Eidsberg. Noe av hensikten med rapporten har vært å samle slike registreringer og gjøre dem lettere tilgjengelig for allmennheten.

En områdebeskrivelse og kvalitetsvurdering med kartvedlegg følger hver lokalitet som er kommet med i rapporten. Temakart over fornminner, naturvernregistrering og sand- og grusforekomster følger rapporten. I rapporten følger et oversiktskart over lokalitetene som er beskrevet og deres bevaringsverdi. Et lignende kartet i målestokk 1:20.000 vil være tilgjengelig sentrale steder i kommunen. Større områder med et sammensatt kulturlandskap der helheten er bevart har etterhvert blitt en sjeldenthet i dagens kulturlandskap.

Resultatet av registreringen viser at Eidsberg kommune har flere verdier å vise til med tanke på natur- og kulturlandskapet. Slike områder med rike kulturlandskapselementer viser seg å være spesielt konsentrert sørover fra Monaryggen til Lekumevja. Mye kulturhistorie er knyttet til arealene langs de største vassdragene i kommunen (Hæra, Mysenelva, Lekumelva og Lundebyvassdraget). Områdene sør og nord for Lekumevja, samt arealene langs Glomma har svært store kulturhistoriske verdier og lange historiske røtter. Natur- og kulturlandskapselementer i øvrige deler i kommunen er svært spredt bortsett fra arealene i og rundt Mysen sentrum.

INNHOOLD

Forord
Sammendrag

1. INNLEDNING

1.1	Bakgrunn	s.	1
1.2	Problemstilling	s.	1
1.3	Formål	s.	2
1.4	Generelt om Eidsberg kommune	s.	2

2. METODE

2.1	Definisjoner	s.	4
2.2	Forarbeid	s.	4
2.3	Feltarbeid	s.	5
2.4	Litteratur	s.	5

3. LANDSKAPSREGIONER I EIDSBERG

3.1	Jordbruksbygdene ved Glomma	s.	7
3.2	Skogsbygder i Fjella og Rømskog	s.	8

4. ØSTFOLDJORDBRUKET

4.1	Verdiene i natur- og kulturlandskapet	s.	10
4.2	Utviklingstrekkene i Østfoldjordbruket	s.	11
4.3	Trussler mot natur- og kulturlandskapet	s.	13

5. KRITERIER OG BEVARINGSVERDI

5.1	Bevaringsverdi	s.	18
5.2	Kriterier	s.	18

6. RESULTATVURDERING AV NATUR- OG KULTURLANDSKAPET I EIDSBERG

DEL I

6.1	Tidligere registreringer i kommunen	s.	25
-----	-------------------------------------	----	----

DEL II

6.2	Kartmaterialet	s.	28
6.3	Beskrivelse av inventeringsmaterialet	s.	29
6.3.1	Storområder	s.	30
6.3.2	Tenor	s.	44
6.3.3	Kirkefjerdingen	s.	76
6.3.4	Trømborg	s.	162
6.3.5	Hærland	s.	190
6.3.6	Mysen	s.	231

7. OPPSUMERING

- 7.1 Oppsummering s. 272
7.2 Egne erfaringer fra prosjektet s. 274

LITTERATURLISTE s. 270

- Vedlegg A 1. Oversiktskart.
Vedlegg A 2. Oversiktskart i målestokk 1:20.000.
Vedlegg A 3. Lokaliseringskart til storområdene.
Vedlegg A 4. Temakart, sand- og grusforekomster.
Vedlegg A 5. Temakart, Fornminner i Eidsberg.
Vedlegg A 6. Temakart, Naturvernregistrering i Østfold.
Vedlegg B 1. Utdrag av naturvernregistreringen i Østfold 1976.
Vedlegg B 2. Liste over lokalitetene i registreringen.
Vedlegg B 3. Registreringsskjema.
Vedlegg B 4. Lokalteter for sjeldne og sårbare plantearter i Eidsberg.
Vedlegg B 5. Tilfeldig, hyppig observerte fugler, sjeldne og sårbare rugfugler i Heggen og Frøland.
Vedlegg B 6. Ordliste over ord og uttrykk benyttet i rapporten.

1. INNLEDNING

1.1 Bakgrunn.

Eidsberg kommune er en av de 90 kommunene i landet som er med på det såkalte MIK-prosjektet (miljøvern i kommunene). Til å lede dette arbeidet er det ansatt en miljøvernleder, lønnet av staten. Prosjektet ble startet i 1988.

I forbindelse med MIK-programmet og utarbeidelsen av miljø- og ressursprogram er det fra kommunen ved miljøvernlederen uttrykt et ønske om et bredere datagrunnlag for ressursdisponeringen (arealbruken) i kommunen. På bakgrunn av dette ble det i samarbeid med Fylkesmannens miljøvern-avdeling utarbeidet et prosjektforslag til en registrering og vurdering av ressursgrunnet i Eidsberg.

1.2 Problemstilling.

Arealforvaltning har i lang tid vært delt mellom flere ulike sektorer. I de fleste sammenhenger har arealfordeling vært ensbetydende med omdisponering av arealer til utbyggingsformål, eller bruksendringer som innebærer økt intensitet og monoton. Denne utviklingen har pågått over lang tid og det kan ofte være vanskelig å forestille seg hvor store endringene har vært de siste 40-50 åra. Et lite tilbakeblikk viser oss imidlertid at flere naturtyper, landskapselementer og sentrale landskapstrekk allerede har forsvunnet rundt i omkring-norske kommuner. En viktig årsak til at arealforvaltningen har beveget seg i denne retning er at arealplanlegging først har vært aktuelt når det har forligget et ønske om å foreta utbygging. En har i liten grad tenkt på hvilke arealer som skal forbli i sin opprinnelige stand, altså det en kan kalle defensiv planlegging. Dette skyldes delvis den tradisjon arealplanlegging har, men også mangel på et beslutningsgrunnlag, som viser hvilke naturfaglige og kulturbetingede verdier en finner i landskapet i vår nærhet.

For å kunne ta bedre vare på slike kvaliteter er det hensiktsmessig å foreta en ressursregistrering i kommunen slik at verdiene i natur- og kulturlandskapet kan bli kartfestet og klassifisert.

Ved at disse kvalitetene blir synliggjort for planleggere og andre, vil det være lettere å ivareta disse verdiene og eventuelle konflikter mellom utbygging/endring av landskapet. En forutsetning for dette er selvsagt at en på begge sider fullt aksepterer hverandres interesser som legitime.

Det forekommer også enkelte tidligere registreringer knyttet til natur- og kulturlandskapet i Eidsberg kommune, men

registreringene finnes på mange forskjellige steder i kommunen og kan være vanskelig tilgjengelig. En registrering/katalogisering av informasjon er nødvendig for å bringe fram lignede materiale og eventuelt skult informasjon.

Inventeringen i kommunen gjelder i hovedsak natur- og kulturlandskapet. Årsaken ligger i at det på dettefeltet finnes svært lite bakgrunnskunnskap og dokumentasjonene er få.

1.3 Formål.

Hensikten med denne ressusvurderingen er at kommunens forskjellige etater skal få en bedre oversikt over ressursene i forbindelse med arealplanleggingen. Informasjons- og samarbeidsforholdene i kommunen ønskes også forbedret.

En av MIK-programmets målsetninger er at miljøinteressene skal få sin rettmessige plass i kommuneplanen. Arealplan-spørsmål er her satt i fokus. Ved ny plan- og bygningsloven har kommuneplanens arealdel fått en høyere status ved at den har fått direkte lovhjælp. Prosjektet vil også kunne danne grunnlag for lignende arbeid i andre fylker.

1.4 Generelt om Eidsberg kommune.

Eidsberg kommune ligger i indre del av Østfold fylke. Tilgrensende kommuner er Trøgstad, Marker, Rakkestad, Skiptvet og Askim, henholdsvis nord, øst, sør og vest. Kommunens historie strekker seg tilbake til 1837. Eidsberg kommune har vært delt i Mysen og Eidsberg i perioden 1920-60. Fra 1960 ble de to nevnte kommunene forent til en kommune, Eidsberg (FOLKENBORG MUSEUM 1987).

Kommunens landarealer er på 234 km². Av dette benyttes 208 km² til jordbruksland. Det vil si at 130 km² utgjør skogarealer og 78 km² er dyrka mark. Annen arealutnyttelse er 26 km². Samlet utgjør skog, myrer, vann og annen utmark ca. 60 % av Eidsberg samlede areal. De største arealene er samlet i Fjellaområdet. Dette området er Eidsbergs største friluftsområde (BONDELAGENE I KOMMUNEN 1989).

Folketallet i Eidsberg kommune har økt fra 8.827 pr. 31.12.1976 til 9.276 pr. 31.12.1988. Det er en relativ økning på 4.8 %. Pr. 1.7.1989 var folketallet i kommunen på 9.324. Netto innflytting i Eidsberg er redusert fra 183 i 1977 til 123 i 1988 (EIDSBERG KOMMUNE 1990). Mysen er det største tettstedet i kommunen. Her bor hoveddelen av befolkningen i Eidsberg. Andre mindre tettsteder er Slitu, Hærland, Trømborg og områdene ved Eidsberg stasjon.

Husdyrholdet i Eidsberg har gått sterkt tilbake de siste 20

	1939	1949	1959	1969	1979	Red./ økn. i ant. dyr	% nedgang % økning	
Mjølkekuer	-	-	-	1939	1104	-835	-43	%
Annet storfe	9436	7087	5246	2864	2129	-7307	-77,4	%
Hester	1540	1361	698	260	206	-1334	-86,6	%
Sau	137	267	54	940	912	+775	+65,7	%
Griser	3015	3753	6167	9150	7724	+4709	+156,2	%
Høner	36949	38639	39286	52744	28937	+8012	+21,7	%
Minktisper	-	-	-	3600	465	-3135	-87,1	%
Revetisper	-	-	-	320	1462	+1142	+356,9	%

Tabell 1. Tallene viser antall dyr en bestemt dato og ikke årsproduksjon av f. eks. slaktergris, kylling etc. (ETTER JORDBRUKSTELLINGEN 1939-79, STATISTISK SENTRALBYRÅ 1989).

Kommunikasjonen er godt utbygd. Nord i kommunen passerer E18 sør for Monaryggen. Fra E18 og sørover går riksveg 105 og fylkesveg 22, henholdsvis i vestre og østre del av kommunen. Mellom de forannevnte vegene passerer NSB's østre linje. Nordover i Hærland fra E18 går riksveg 123. Bussnettet er relativt godt utbygd med daglig forbindelse til de fleste steder i og utenfor kommunen. Kommunen er et viktig knutepunkt for bussforbindelsene i Indre Østfold.

Topografien i kommunen kan deles i to. I vest er landskapet preget av flate produktive arealer med høydevariasjoner fra 60-150 m.o.h. Jordsmonnet er dominert av sand og leire, og hovedvekten av dyrkingsarealene i kommunen ligger her. I nord rager Monaryggen opp som et viktig og markert landemerke. Ryggen rommer anslagsvis tilsammen 255 millioner m³ drivverdige sand- og grusmasser over og under grunnvannsnivå (NOTEBY 1978). Noteby har anslått et grunnvannsmagasin på ca. 14 mill. m³ liggende under Monaryggen. Fra denne frontavsetningen er det et sammenhengende ravinekompleks ned til Lekumelvja som munner ut i Glomma. Flere mer eller mindre store ravinedaler forekommer også i den øvrige sørlige og sørvestre delen i kommunen.

Det såkalte "Fjellaområdet" ligger i den østre delen av kommunen. Landskapet er preget av småkoller og skogkledte åser. Et tynt dekke med usammenhengende morenemateriale dekker "Fjella" (BERGERSEN & KJELDSET 1976). Høydene varierer opp til 280 m.o.h.

Klimaet i kommunen er moderat innlandsklima. Relativt varme somre og forholdsvis kalde vintre. Oslofjorden har en dempende virkning på temperatursvingningene. De største nedbørmengdene i kommunen er på seinsommeren og høsten, spesielt i august. Nedbøren øker med høyden over havet slik at "Fjellaområdet" har en høyere årsnedbør enn lavere-liggende deler av kommunen. Tåke er vanligst forekommende i november, februar og mars. De herskende vindretninger vinterstid er i nord og nordøstlig retning, om sommeren sør- og sørvestlig retning (JOHANSEN 1978).

2. METODE

2.1 Definisjoner

Begrepsforvirring kan forekomme når det gjelder definisjoner i forbindelse med kulturlandskapet. Det er derfor hensiktsmessig med en klargjøring av begreper som benyttes i rapporten og behandles i forbindelse med områder som tas opp i rapporten. Definisjonene på forskjellige typer landskap bygger på Nordisk Mininsterråds rapport 1987:3.

LANDSKAP

Et landskap er aldri statisk. Det er underlagt forandringer, enten som følge av naturens egne lover og krefter eller formet som påvirkninger av skiftende kultur og teknologi.

NATURLANDSKAP

Overgangene mellom natur og kulturlandskapet er ofte glidene. Naturlandskap er områder der naturens lover preger landskapet. Det er svært få landskapsområder som kan klassifiseres til denne gruppen. Jeg har derfor begrenset begrepet til å gjelde landskap som bare i liten grad er påvirket av menneskelig virksomhet.

KULTURLANDSKAP

Et landskap som er påvirket av menneskelig virksomhet, der hovedtrekkene i det opprinnelige landskapet er bevart. Kulturlandskapet forandrer seg med tiden. I denne rapporten gjelder definisjonen i hovedsak det gamle jordbrukslandskapet. Kulturlandskapet er områder som krever regelmessig skjøtselsinnsats for at en bestemt landskapskarakter skal kunne holdes i hevd.

FULLKULTIVERT LANDSKAP

Beskrives som det moderne industrialiserte jordbruket der monokulturen dominerer.

DET URBANISERTE LANDSKAPET

By- og industrilandskap der bygninger og anlegg dominerer landskapet.

DET RURALE LANDSKAPET

Bygdelandskap er landskap som er preget og formet av bønders virksomhet.

2.2 Forarbeid

Forarbeid er viktig for å gjøre registreringen så effektiv som mulig. Bruk av forskjellige typer kart; bonitetskart, berggrunnskart, kvartærgeologisk kart, temakart og flyfoto er svært nyttig. Ved hjelp av slike studier kan flere

områder skilles ut allerede før inventeringsarbeidet i felt starter.

Prosjektet startet i begynnelsen av september. Dette førte til at det ble kort tid til forarbeid. Registreringen av landskapet måtte starte så raskt som mulig før vinteren satte inn.

Omfattende litteraturstudier av ressursene i kommunen og tidligere undersøkelser ble utført dels i registreringsperioden og dels under rapportskrivningen.

2.3 Feltarbeid

Feltarbeidet bygger hovedsakelig på tips fra kjentfolk, samtale med bønder og egne observasjoner. En innføring av karakteristiske trekk og verdier ble gitt av miljøvernlederen i kommunen (Jan Erik Fredriksen).

Feltarbeidet ble utført i september og oktober. Områder/objekter der vegetasjonen er avgjørende for hvilken status lokaliteten skal få er ikke tillagt stor vekt under registreringen da, det meste av vegetasjonen var avblomstret da feltarbeidet ble utført.

De fleste lokalitetene ble oppsøkt i felt. I tillegg ble det lagt vekt på å snakke med grunneiere, både for å få opplysninger om tidligere bruk av aktuelle områder og for å innhente nye tips. Alle lokalitetene ble notert opp i ei dagbok. Dagboka inneholder en kort objekt/områdebeskrivelse av lokalitetene, samt en angivelse av lokalitetenes verdi i kommunal sammenheng. Graden av inngrep området/objektet kan tåle er analysert ut fra systematiske kriterier og dels subjektiv vurdering. De fleste interessante lokalitetene ble fotografert.

Større sammenhengende områder, som går over flere kretser ble det lite tid til å besøke i felt. Ravinedalene og vassdragene ble sporadisk befart. Det er foretatt en del tidligere undersøkelser på deler av nevnte kategorier. En del av beskrivelsene til disse områdene bygger på litteraturstudier og samtale med kjentfolk.

2.4 Litteratur

Litteraturliste over litteratur som jeg har benyttet som bakgrunnsmateriale under prosjektet følger i vedlegg I og er nevnt i en parentes med blokkbokstaver gjennom rapporten.

Oversikt over sjeldne sårbare plantearter foreligger i vedlegg B 4. En liste over tilfeldig og hyppig observerte fugler, sjeldne og vanlige rugfugler i Heggen og Frøland foreligger som vedlegg B 5. Vedlegg B 2 er en liste over

alle lokalitetene som er med i registreringen. Lokalitetene er satt inn i et inventeringsskjema der lokalitetenes verdier er nevnt (vedlegg B 3). En ordliste over ord og begreper følger i vedlegg B 6.

3. LANDSKAPSREGIONER I ØSTFOLD/EIDSBERG

Eidsberg ligger i region 21a den "Sydøstre Norges og SV Sveriges kuperte bar- og løvskoglandskap underregionen Østfold - Dalsland-området" (NORDISK MINISTERRÅD 1984).

Eidsberg faller innenfor 2 landskapsregioner.

C. Jordbruksbygdene ved Glomma.

F. Skogsbygder i Fjella og Rømskog.

Inndelingen bygger på analyser av naturforhold, arealbruk, historisk utvikling, bebyggelse og kulturpåvirkning.

Landskapsregionene er ytterlig delt opp i "underregioner" eller landskapsområder (NORDISK MINISTERRÅD 1987:3). Jeg vil i dette kapitlet ikke gå nærmere inn på landskapsområdene, bortsett fra å nevne hvilke landskapstyper de to landskapsregionene består av.

3.1 Jordbruksbygdene ved Glomma

Landskapsregionen rommer fire landskapsområder;

Glommadalføret, Leirskogsbygdene øst for Glomma, Eidsberg ravinområde og Leirskogsbygdene i Båstad og Hærland.

Vest og øst for Glomma dominerer leirsletter og det meste av korndyrkingen i Eidsberg kommune foregår i disse strøkene (rundt gårdene Lekum, Foss, Salmonrud, Huseby, Lysaker). På østsiden av Glomma er landskapet storskalapreget. Leirskogsbygdene er stedvis brutt av mer eller mindre store ravinesystemer. I de nordlige områdene langs Glomma (Linhol) har det foregått en del bakkeplanering, men det finnes noen få intakte ravinesystemer igjen spredt i Eidsberg.

Monaryggen er en frontavsetning med meget store sand- og grusavsetninger (NOTEBY 1978). Ryggen har vært og er utsatt for en rekke inngrep i forbindelse med de mektige sand- og grusressursene som det knytter seg store økonomiske interesser til.

Sør for Monaryggen ligger et unikt ravinesystem (Sletner-Holane). Ravinesystemet er et resultat av erosjon i leire avsatt under siste istid. Ravinekomplekset er forholdsvis intakt. Det har foregått en del tilplanting av gran i disse ravinedalene, men ellers dominerer blandingskog. Partier med ren løvskog forekommer også.

I den nordøstlige delen av kommunen går leirslettene nesten opp til MG (marin grense 200 m.o.h.). Brede skogkledde åspartier i nord-sørlig retning skiller jordbruksbygdene fra hverandre (Hærland). Edelløvskoginnslag på åsene er svært få. Granskogen dominerer med mer eller mindre store

myrrealer innimellom, der de fleste er grøftet (NORDISK MINISTERRÅD 1987:3).

Jordbruksbosetningen i regionen strekker seg tilbake til yngre steinalder. Dokumentasjonen av kulturminner gjelder i hovedsak fornminner fra jernalderen (NORDISK MINISTERRÅD 1987:3).

Leirjordsbygdene øst og vest for Glomma er preget av mellomstore og store bruk. Mindre gårder er vanlige i den sørlige delen av dette området. Gårdene har fått sin naturlige plass på høydepartier i landskapet. I ravine-områdene er allsidig jordbruk mere utpreget i motsetningene til flatbygdene der korndyrking er den dominerende arealutnyttelsen.

3.2 Skogsbygder i Fjella og Rømskog.

Landskapsregionene rommer tre landskapsområder; Aremark- og Trømborgfjella, innlandsområder i Idd og skogsbygder i Rømskog. Førstnevnte landskapsområder ligger i Eidsberg kommune.

Det meste av "Fjellaområdet" ligger over den marine grense (200 m.o.h.). Topografien i området er preget av småkuperte åspartier. En rekke åser ligger på høyder rundt 250-280 m.o.h. Høyeste punkt er Nordre Stange Varde på ca. 289,8 m.o.h. Landskapets geologiske struktur er nord-sørgående retning. Tendenser til mindre daldrag er til stede (NORDISK MINISTERRÅD 1978:3).

Skogen i "Fjellområdet", består hovedsakelig av lav og middelsbonitets barskog. Enkelte områder med lavbonitets furuskog har urskogs karakter. Myrer, mindre og større vassdrag og vann er karakteristisk for "Fjella" og Rømskog (NORDISK MINISTERRÅD 1987:3). Dyben på myrene varierer, men hoveddelen av myrene er karakterisert som dype (BERGERSEN & KJELDSET ARKITEKTKONTOR 1976).

Seterdrift har forkommet i regionen. For ca. 100 år siden opphørte driften. Myrslåtter på myrer var en viktig del i tidligere tiders jordbrukdrift (NORDISK MINISTERRÅD 1987:3). Rester etter utslåtter på myrer er svært få i dag, ingen slike områder er dokumentert i denne rapporten.

Bebyggelsen i Fjellaområdet er svært tynn. Rester etter tufter og enkelte hytter finnes. Skogsbilveier er anlagt i "Fjella" i forbindelser med uttak av tømmer. De ytre sonene av regionen er tynt bebygd.

Fig. 2. Fjella er et viktig rekreasjonsområde såvel sommer som vinter (foto: Indre Smaalene Avis).

4. ØSTFOLDJORDBRUKET

4.1 Verdiene i natur- og kulturlandskapet

Vårt kulturlandskap er en levende historiebok. Dette landskapet forteller oss hvordan menneskene har utnyttet naturressursene gjennom århundrer. Hvordan de levde i forhold til deres ansvarsfølelse, yrkesstolthet, yrkesetikk, økonomi og deres ulike naturopplevelser. Kulturlandskapet var et hverdagsmiljø og et bruksmiljø som blant annet utviklet seg og forandret seg med befolkningstrykket. Samspillet natur-menneske var nøye tilpasset.

Kulturlandskapet blir et symbol på hvem vi er - på vår identitet. Foruten enkeltmenneskenes identitet er bygdas identitet også viktig å ta vare på for den framtidige utvikling.

Variasjonen, mangfoldet og skjønnheten i kulturlandskapet er en viktig kilde til naturopplevelse og rekreasjon for store deler av befolkningen, spesielt bybefolkningen. Det åpne og lyse slåtte- og beitelandskapet rommer mange opplevelsesverdier og estetiske verdier. Farge, skjønnhet og duft i forbindelse med årstidsvekslingene er berikende komponenter i landskapsbildet.

Kulturlandskapet rommer en rekke elementer. Det kan være enkelttrær, randsoner i form av steingjerder, veikanter og åkerkanter, samt linjedrag som f.eks alléer og vegetasjon langs elver og bekker. De nevnte elementene/områdene rommer viktige biotoper for en rekke planter og dyr. Deres funksjon som viktige ferdselsveier i et landskap dominert av monokultur er avgjørende for artenes eksistens. For øvrig finnes det flere biotoper i natur- og kulturlandskapet. Solheim (1989) skiller mellom natur- og kulturbiotoper avhengig av på hvilken bakgrunn de eksisterer i.

KULTURBIOTOPER:

dyrket åker
slåttenger
hamnehage
utmarksbeite
alleer
åkerkanter
vannings- og branndammer
steingjerder

NATURBIOTOPER:

tjern
dødisgroper
elver, bekker
myrer
strandeng
lunder, skogholt
sumpskog (gråorskog)
raviner

Andre landskapstyper i kulturlandskapet er seterområder, gamle gruver, industrilandskap, gamle kommunikasjonsårer, kirkeanlegg, sagbruk, historiske hager, gårdsanlegg,

kraftstasjoner og mølleanlegg.

Det gamle kulturlandskapet er et sentralt økologisk forskningsfelt i forbindelse med biologiske og kulturhistoriske verdier. Å ta vare på planters og dyrs leveområder er nødvendig for å sikre genressursene for framtida. De forskjellige verdiene et kulturlandskap rommer er generelt svært aktuelle i undervisningsøyemed.

4.2 Utviklingstrekkene i Østfoldjordbruket.

Arealutnyttelsen i kulturlandskapet er preget av lokale forhold som berggrunn, kvartærgeologi, topografi og klima. Etterhvert som isen trakk seg tilbake og landhevingen begynte fulgte steinalderens jeger- og fangstboplasser etter de nye strandlinjene. Jorda i fylket har vært dyrket helt siden yngre steinalder. Av synlige funn som kan dokumentere en jordbruksbosetning er faste fornminner fra jernalderen i form av monumentale gravhauger sentralt. Gravhaugene lå som regel i tilknytning til rike jernalderbygder. Kulturlandskapet i yngre steinalder og framover i bronsealder var dominert av åkre, beitearealer, grasmark, lauv- og barskog. Åkerbruket overtok gradvis mer og mer i bronsealderen. Helleristninger og gravrøyser på åstopper er dokumentasjon på dette (JOHANSEN 1978).

Det antas at under middelalderen økte antall gårder i Øst-Norge til det mangedobbelt. De indre bygder i Østfold har betaktelig større gårder enn de små og karrige rudgårdene i ytre strøk. Dette tror man har en sammenheng med at indre strøk i fylket sannsynligvis for alvor ble tatt i bruk først i middelalderen (OPSTAD 1951). Godsdannelsen i fylket startet rundt 1400-1500-tallet og varte fram til 1821. I 1821 hadde allerede flere gamle herregårder gått ned til bondestandard. I Østfold finnes det i dag bortimot 12 herregårder igjen. For Eidsbergs vedkommende ligger en herregård i kommunen, Heggan og Frøland fogderi i Mysen (OPSTAD 1978).

Jordbruket var stabilt og endringene var få fram til omkring 1750. Da skulle jordbruket styrkes. Dette førte til en dramatisk økning i åkerarealet, mens husdyrholdet holdt seg relativt stabilt. Resultatet ble underskudd på gjødsel, utpining av jorda og havresjiftene var et faktum (RUDIE ET.AL. 1966).

På midten av 1800-tallet kom landbruksrevolusjonen. Kunnskap om moderne ploger, grøfting og gjødsling gav verdifulle opplysninger om hvordan vassjuk jord kunne endres til produktiv jordbruksmark. Landskapet ble mere åpent i motsetning til det mosaikkpregede utseende det hadde tidligere. Husdyrholdet økte raskt på slutten av

århundreskiftet. Med kunstgjødselen i 1908 fikk korn-
dyrkingen også et kraftig oppsving (NORDISK MINISTERRÅD
1978:3). I begynnelsen av 1900-tallet nådde kultur-
landskapet antagelig toppen med tanke på mangfold,
stabilitet og variasjon sett i sammenheng med det
høyproduktive vekselbruket som drives i dag (OLSEN,
ASHEIM, STØMSHAUG 1980).

Fig. 3. Kyr langs E18 ved Svingbakken i Hærland på 60-
tallet - et sjeldent syn i dagens kulturlandskap
(foto: Indre Smaalene Avis).

Den store og merkbare omveltningen i jordbruket skjedde
etter 2. verdenskrig. Mekaniseringen av landbruket begynte
for alvor. Jordbruket gikk inn i en ny epoke. Husdyrholdet
ble sterkt redusert og kornproduksjonen økte tilsvarende
sterkt. Den offisielle politikken var at kornproduksjon
skulle foregå på Østlandets flatbygder og sentrale strøk,
mens husdyrholdet ble forskjøvet til mindre produktive strøk
på Vestlandet og i dalsbygdene (kanaliseringspolitikken i
jordbruket). På mere marginale strøk på Østlandet ble
skogbruket dominerende.

Fig. 4. Et resultat av mekaniseringen av landbruket er nydyrking v.hj.a. tekniske hjelpemidler, stubbfresing (foto: Indre Smaalende Avis).

I Østfold har skogbruket lange tradisjoner. Rovhogst og uheldige jordbrukstradisjoner med til dels omfattende lyngsving førte til en jevnt over dårlig skogstilstand fram til slutten av siste århundre (KIÆR (RED.) 1885). I forbindelse med etablering av faglig skogoppsyn og planmessig skjøtsel har skogen tatt seg opp igjen. De siste 20-25 åra har mekaniseringen av tømmerdriften foregått (LYCHE 1980). Bare 5 % av skogen er i offentlig eie, resten er privateid, hvor de små gårdskogene dominerer (DALENE 1964). Omfanget av skogsvegbygging har økt betydelig de siste 10 årene slik at det er knapt noe skogareal som ikke har veiutløsning.

4.3 Trusler mot natur- og kulturlandskapet.

Det gamle kulturlandskapet var tidligere preget av landsdelens opprinnelige naturlandskap og bruksform. Landskapet var ikke bare bøndenes landskap, men også et livsmiljø for en rekke forskjellige plante- og dyrearter. I dag, og spesielt etter siste verdenskrig, har utviklingen i kulturlandskapet gått mot et betraktelig mer ensartet miljø. Den tradisjonelle driftsformen har etter hvert opphørt.

Fig. 5. Store hogstflater preger deler av Fjella i dag (foto: Atle Haga).

Fig. 6. Bakkeplanering i Eidsberg (foto Atle Haga).

Kravet til rasjonell drift har ført til at antall gårdsbruk har sunket, men at samlet jordbruksareal er større enn tidligere. Åkrene er slik slått sammen til større enheter og flater der arealene er gjort mer tilgjengelig for maskinell behandling ved at kantsoner, åkerholmer og steingjerder og gamle veger er fjernet eller pløyd opp.

Kanaliseringspolitikken og utviklingen av det marginale jordbruket har ført til en rekke inngrep i kulturlandskapet, som blant annet bekkelukking, fjerning av randsoner, planering av bakkelandskap, vegbygging, kraftgater, industrianlegg og øvrig bebyggelse. I Eidsberg har det vært en utbredt bakkeplanering. Undesøkelser fra fylkesmannens miljøvernavdeling viser at i perioden 1969-85 har det i kommunen blitt bakkeplanert med statstilskudd et totalt jordbruksareal på 11.250 daa. Det har også foregått en omfattende grøfting. Totalt er 43 km grøfter lagt i rør i tidsrommet fra 1959-73 (FYLKESMANNEN I ØSTFOLD 1987).

Med denne forandringen følger det store endringer ikke bare i landskapsformene, men også endringer i artsmangfoldet av flora og fauna. I forbindelse med den rasjonelle utviklingen forsvinner livsgrunnet for mange plante- og dyrearter. Ved nye landskapstyper kommer riktignok nye arter inn, men da med et helt annet krav til livsgrunnet. I mange tilfeller står slike arealer kant i kant med rester etter det gamle kulturlandskapet. Inntrykket av det totale artsmangfoldet i nevnte områder kan gi en positiv oppfatning av utviklingen som er igang.

Langtidsvirkningene av en slik utvikling vil dessverre bli en helt annen enn det den for øyeblikket måtte ha. På lengre sikt fører imidlertid en ensretting av kulturlandskapet til en forringelse av både landskapsbildet og artsmangfoldet.

Artsmangfoldet på gamle slåttenger kan ligge på rundt 50 arter pr. kvadratmeter. Tilsvarende artsantall på dagens kulturenger er bortimot 10 pr. m². Av disse regnes ca. halvparten som ugras (NORDERHAUG 1986). Dette viser en nedgang i artsmangfoldet på 80 %. Artsmangfoldet i det gamle jordbrukslandskapet vil med tiden bli utkonkurrert av mere konkurransesterke arter som tåler dagens påvirkninger, det være seg N-gjødsling, skogtilplanting, øket forurensing, bekkelukking etc. Følgende arter indikerer, ved masseopptreden, påvirkning av kunstgjødsel: løvetann (*Taraxum spp.*), høymol (*Rumex crispus*), hundegras (*Anthriscus sylvestris*), hundekjeks (*Dactylis glomerata*), brennesle (*Urtica dioica*) og tiomotei (*Phleum pratense*). Indikatorarter på naturlig eng- og beitemarker er blant annet solblom (*Arnica montana*), engnellik (*Dianthus deltoides*), prestekrage (*Lecuanthemum vulgare*), nattfiol

(*Platanthera bifolia*), harestarr (*Carex leporina*), harerug (*Polygonum viviparum*), hjertegras (*Briza media*), gjeldkarve (*Pimpinella saxifraga*), gulaks (*Anthoxanthum odoratum*) og øyentrøst (*Euphrasia* spp) finnes.

Uvitenhet blant befolkningen om naturens sårbarhet fører til at vi ikke tar nok hensyn når vi ferdes i naturen. Respekt for de som har dette som sitt levbrød blir ikke tatt like alvorlig. Ulovlig og uvettig ferdsel og søpeltømming på slike viktige arealer er eksempler på dette.

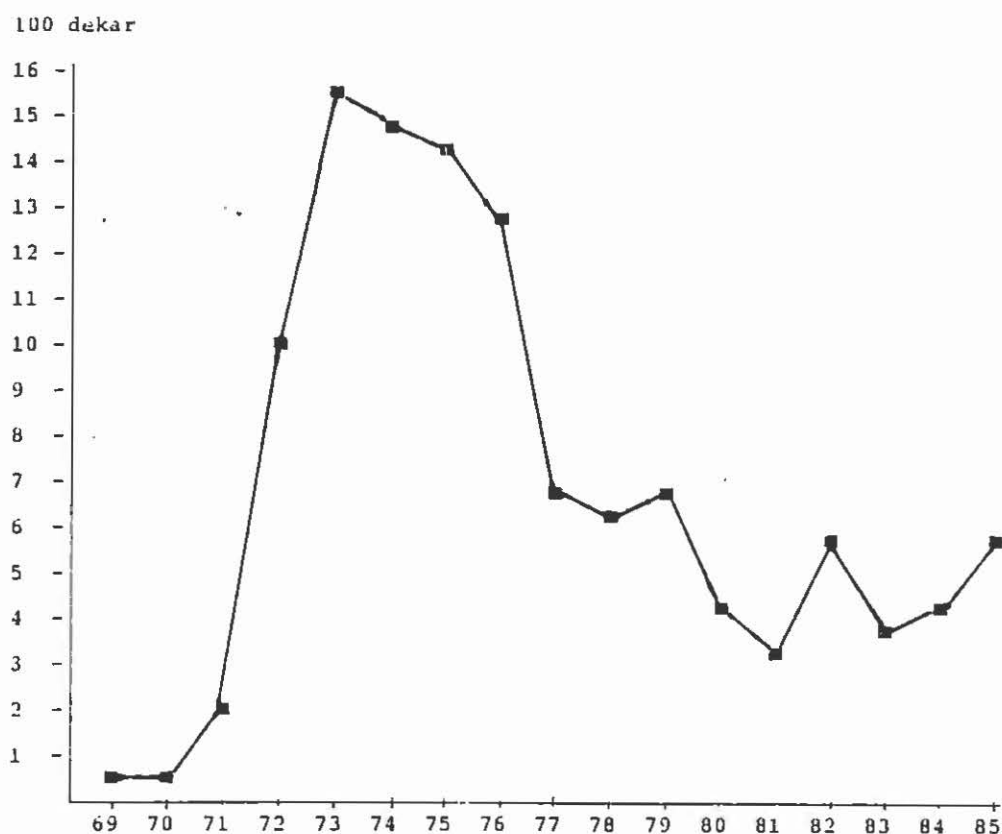

Fig. 7. Antall dekar bakkeplanert i Eidsberg med statstilskudd fra 1969 til 1985. I alt 11.250 dekar (FYLKESMANNEN I ØSTFOLD 1987).

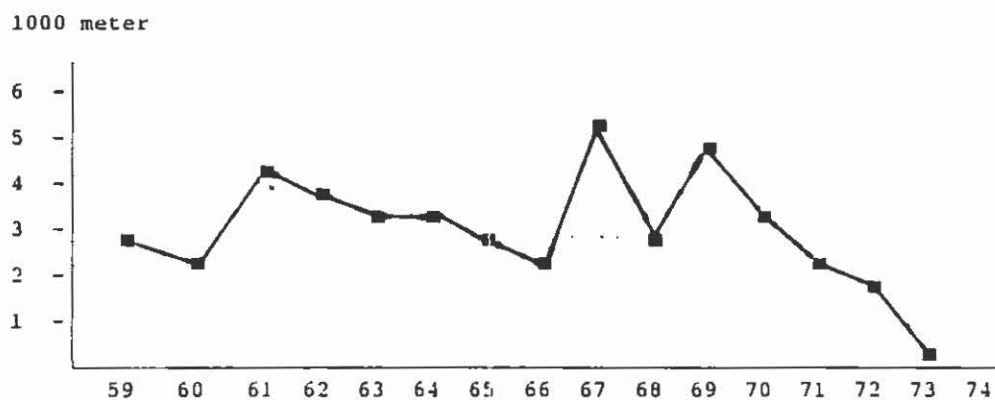

Fig. 8. Antall meter bekker og åpne grøfter som er lukket med statstilskudd i Eidsberg fra 1959 til 1974. I alt 43 km (FYLKESMANNEN I ØSTFOLD 1987).

5. KRITERIER OG BEVARINGSVERDI

5.1 Bevaringsverdi

Lokalitetene er rangert etter en gradert skala med hensyn på eventuelle inngrep. En slik vurdering er hensiktsmessig for at forvaltningen av ressursene i natur- og kulturlandskapet skal skje på best mulig måte ut fra landbruks- og miljøhensyn. I Nordisk ministerråds miljørapport 1987:3 er det utarbeidet forslag til retningslinjer og hensynsregler i forbindelse med areal- og ressursdisponeringen i eksempelvis Rygge kommune. Grupperingen av bevaringsverdien i denne rapporten bygger dels på nevnte miljørapport og dels eget grunnlag.

Gruppe I Arealer som har spesiell høy verdi. Ved eventuelle inngrep bør det tas særlig hensyn slik at verdiene ikke forringes. Utarbeidelse av lengre skjøtselsplan kan være hensiktsmessig. Vernetiltak kan i enkelte tilfeller være nødvendig.

Gruppe II Arealer der bygg- og anleggsvirksomhet bør begrenses til eksisterende bebyggelse. Eventuelle inngrep bør harmonere med områdets egenart. Skjøtselsplan kan være aktuelt.

Gruppe III Arealer der det kan være mulig med utbygging, knyttet til eksisterende bebyggelse. Skjøtselsplan kan være hensiktsmessig for å bevare kvalitetene på lokalitetene.

5.2 Kriterier

Kriteriene deles opp i to grupper, hovedkriterier og tilleggskriterier.

HOVEDKRITERIER

Hovedkriteriene har en overordnet verdi. For at et område skal kunne vurderes å komme med i rapporten er følgende hovedkriterier nødvendig.

Karakteristiske elementer og/eller landskapstrekk i natur- og kulturlandskapet. Med dette menes elementer og landskapstrekk som klassifiseres inn under nevnte landskapsgrupper. Det kan være alt fra velvbruer, gamle ferdselsveier og husmannsplasser med forskjellige naturmarker.

Kontinuitet viser til om området/objektet har vært benyttet over et lengre tidsrom.

Friluftslivets interesser er langt på vei sammenfallende med baving av natur- og kulturlandskapet. Behovet for friluftsområder og nærrekreasjon er etterhvert blitt et svært etterspurt og et allmenmenneskelig behov i dagens samfunn. Tilgangen på større, sammenhengende områder er et vesentlig mål for å dekke mange av friluftslivets behov. Arealtilgang og tilgjengelighet vil ofte være utslagsgivende for valg av slike områder. All natur er i seg selv verdifull. Linjedrag i landskapet har sentral betydning i friluftslivet. Ved utarbeidelsen av nettverk av turstier kommer slike trekk tydelig fram.

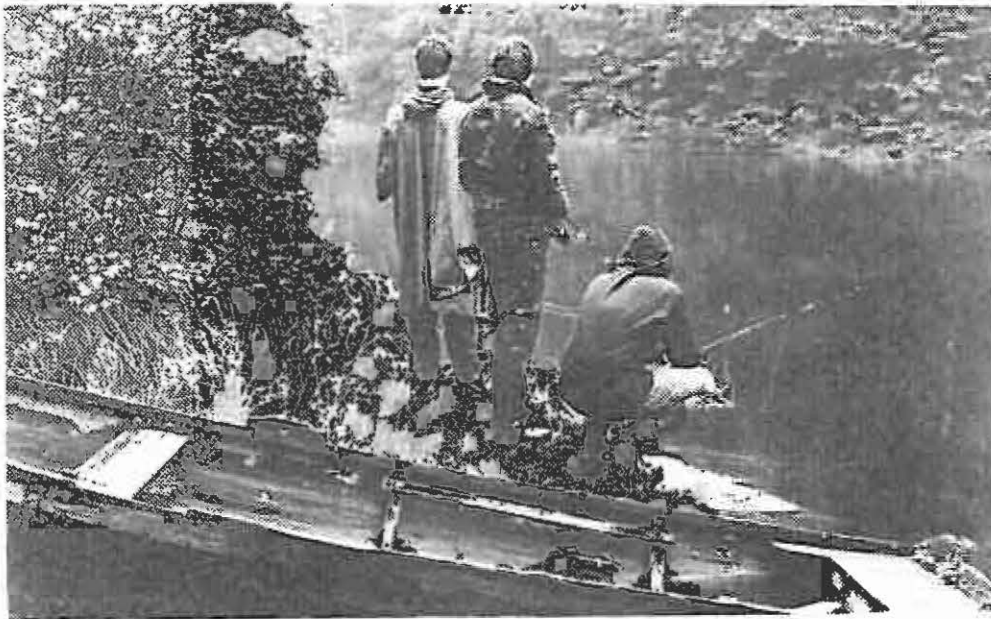

Fig. 9. De mange vannene som finnes i Fjella gir gode fiskemuligheter (foto: Indre Smaalende Avis).

Egenverdi vil si unike trekk ved et objekt. Det kan f.eks. være enkeltstående trær som monumentale naturminner, og kunstneriske eller håndverksmessige kvaliteter knyttet til et kulturminne. Velvbruer vil blant annet komme inn under en slik vurdering. Egenverdi drøftes ofte i forbindelse med landskapsbildets estetiske verdi.

Fig. 10. Storfugl i Fjella (foto: Indre Smaalende Avis).

Sjeldenhet i absolutt eller regional/lokal forstand er et hovedkriterie. Betydningen av begrepet ligger i ordet selv.

Det finnes flere grader av begrepet **urørthet**. Det være seg naturområder som har en omgivelse som er lite påvirket eller at lokaliteten ligger i et relativt urørt område. Lokaliteten kan også ligge i områder der kulturminner og historiske landskap fra bestemte epoker er lite berørt av senere tiders inngrep. Urørthet er en viktig kriterie i bevaringssammenheng.

Mangfold har sammenheng med variasjonene i et landskap. Det er avhengig av visuell orden og betinges av faktorer som kan studeres i landskapet. Mangfold er et relativt begrep, avhengig av lokale eller regionale forhold.

Representativitet vil si typiske trekk ved natur- og kulturlandskapet som er karakteristisk for området, for det kulturhistoriske miljøet, eller en kombinasjon av begge. Slike trekk er viktig å ta vare på for å få et bredt utvalg av utviklingen i natur- og kulturlandskapet. Det kan være naturtyper som er karakteristiske eller representative for en eller flere landskapsregioner og kulturminner som i form og beliggenhet er typisk for en region eller et bestemt tidsrom. Dette gjelder mer eller mindre enkeltstående objekt av høy kvalitet til å omfatte større områder som ikke

nødvendigvis inneholder unike forekomster.

Fig. 11. En enkelt søyleeie midt i Fjella har stor visuell verdi og egenverdi.

TILLEGGSKRITERIER

Tilleggs-kriterier får en avgjørende betydning ved eventuelle tvilstilfeller der de øvrige hovedkriteriene er benyttet og/eller kriteriene vil være aktuelle i en videre vurdering av en lokalitet. For eksempel områdets verdi som forskningsobjekt og undervisning er et kriterium som vil få betydning i enkelte situasjoner som beror på beliggenhet. En del av kriteriene bygger på rene subjektive vurderinger og er derfor klassifisert under tilleggs-kriterier.

Terrengets form sett i sammenheng med kulturlandskaps-elementene danner overflatens tekstur. **Variasjon** i landskapet vil si at landskapsbildet er satt sammen av mange

komponenter og variasjonen vil øke med grad av sammensatthet i en gitt skala. Overdreven variasjon kan virke forvirrende. Balansen i de økologiske og estetiske verdiene innbyrdes er avgjørende. Et sterkt variert landskap vil f.eks, kunne ha lauvskog, barskog, myr, snaufjell, vann, flatt og bakkete terreng etc. innen samme landskapsbilde. Et mangesidig miljø gir leverom for en rekke fugler, dyr og planter samtidig som landskapselementene opptrer som viktige visuelle innslag i landskapsbildet. Tre forhold står sentralt for å oppnå en visuell orden: repetisjon, segregering og gradering.

Repetisjon er gjentakelse, begrepet er et vanlig fenomen i landskapet. Trær av ulike slag opptrer samlet i skoger og lunder og gir uttrykk for variasjon. Segregering er adskillelse, samspillet mellom ulike slag av gjentatte landskapselementer. Overganger mellom skog og åpen mark gir et vekslende mønster. Vann er sterke segregerende innslag. Med graderingen menes graderte overganger av et nakent landskap til et frodig og rikt landskap, f.eks. fra nakne svaberg til frodig skogpartier.

I enkelte tilfeller har vi med objekter å gjøre, andre ganger områder. **Størrelsens** betydning vil da ha forskjellig verdi. Velvbruer har en egenverdi og et kriterie som størrelse vil ikke ha spesiell betydning. Men ligger en slik bru inn under et større område som rommer flere elementer vil størrelsen øke bevaringsverdien på lokaliteten. Kulturmarker er mere utsatt for begrepet størrelse. Størrelsen på markene varierer generelt svært mye. Har vi med en stor kulturmark å gjøre vil størrelsen ha positiv innvirkning på evalueringen av lokaliteten.

Skjønnhetsbegrepet er et subjektivt vurderingsgrunnlag. I dette ligger det flere faktorer. Er landskapet gjenstand for et visuelt vakkert helhetsinntrykk gir det et positivt utslag. De estetiske verdiene eller opplevelsesverdien kan gjelde så vel landskapsområder som enkeltobjekter.

Kulturhistorie er en del av vår kulturarv som det er naturlig og viktig å ta vare på. I denne forbindelse kan områder være aktuelle i **forsknings- og undervisningsøyemed**. Forskning og undervisning vil være aktuell der det er snakk om karakteristiske og sjeldne lokaliteter, og vil ha stor betydning på lengre sikt. Den pedagogiske verdien kan ofte være utslagsgivende, på bakgrunn av beliggenhet dvs. dets nærhet til evt. boligområder og skoler. Har lokaliteten gode **informasjons- og holdningskapende** verdier vil det ytterlig heve området verdi.

Fig. 12. Potetkjeller, på Skjørtvet gård, er et sjeldent kulturlandskapselement i Eidsberg.

DISKVALIFIKASJONER

Inngrep og/eller øvrige faktorer som vil ha negativ effekt på lokalitetene betegnes her som diskvalifikasjoner. Faktorene kan medføre redusert verdi på lokaliteten og/eller vurdere lokaliteten som uaktuell.

Størrelsen på lokaliteten vil i noen tilfeller være positive og er da et tilleggskriterie. Men i tilfeller der størrelsen er svært liten kan det bli en diskvalifikasjon. Dette vil gjelde spesielt under vurdering av områder.

Inngrep som ikke hører hjemme på en lokalitet vil være en diskvalifikasjon. Det kan f.eks være høyspentledninger, rørledninger, arealer utsatt for planeringer etc.

Har **suksesjonen** på et område kommet så langt at dets verdi som kulturmark er uaktuell vil det ha en negativ effekt på vurderingen av lokaliteten. Arealer som er **plantet til** med skog har mistet svært mye av sin verdi med tanke på eventuell artsmangfold på kulturmark. Men landskapsformasjonene kan være intakte og området kan bli vurdert i en større sammenheng. Dette gjelder f.eks. en rekke partier i flere ravedaler.

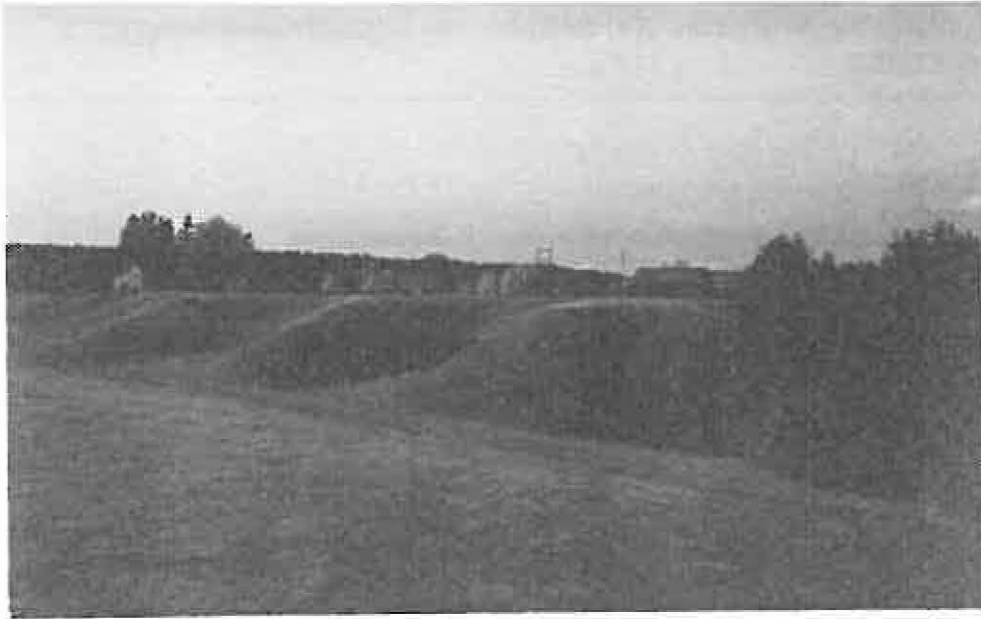

Fig. 13. Før og etter en bakkeplanering ved Muskau.

Fig. 14. Monaryggen er preget av flere inngrep i forbindelse med mektige sand- og grusressurser i ryggen (foto: Atle Haga).

**6. RESULTATVURDERING AV NATUR- OG KULTURLANDSKAPET I
 EIDSBERG**

DEL I:**6.1 Tidligere registreringer i kommunen**

Denne delen inneholder omtale og en liste over tidligere registreringer som er foretatt i kommunen. Det finnes en del registre som i dag er innarbeidet i den offentlige forvaltningen og som oppdateres med jevne mellomrom. Slike registre er det viktig å være klar over og å ha lett tilgang på.

Oversikt over aktuelle offentlige EDB-registre:

<u>Navn</u>	<u>Innhold</u>	<u>Eier</u>	<u>Driftsansvarlig</u>
GAB	Grunneiendom, Adresse, Bygninger	MD	KD-sentralen
GRUSREG	Sand, Grus, Pukk	NGU	Fylkeskartkontoret
EDNA	Naturvernområder	MVA	MVA hos FM
FRIDA	Friluftsområder	MVA	MVA hos FM
VILTOBS	Observasjoner av trua dyrearter	DN/FM	DN/FM
VILTREG	viltområder	DN/FM	DN/FM
SEFRAK	Faste kulturminner	MD	Sekr. for reg. av nyere kulturminner
REGINE	Vassdragsreg. inngrep, målst.	NVE	NVE
LANDSYS	Landbruksforurens.	MD	MVA hos FM

En del registreringer er svært aktuelle i forbindelse med ressursvurderingen/registreringen jeg har foretatt. Nevnte registreringer følger med nærmere omtalt.

SEFRAK

SEFRAK-registreringen er avsluttet i Eidsberg kommune. Registreringen er ikke lagt inn på data. Inventeringen er planlagt å få inn på data i løpet av 1990 og den vil da bli tilgjengelig online og kobles mot GAB.

Registreringen inneholder en fyldig omtale av de fleste bygningene i kommunen som er eldre enn 100 år. Tilstand, historie, miljøsammenheng, eierforhold og bruk er nøye beskrevet. De fleste registrerte bygningene er foto-dokumenert.

Jeg har benyttet registreringen i forbindelse med eventuelle

utmerkelsesverdige bygnings- og miljøforhold.

FORTEGNELS AV FORNNINNER I EIDSBERG

Det er foretatt tre registreringer av fornminner i Eidsberg kommune. Førstegangsregistreringen ble foretatt i 1912, med ca. 225 synlige faste fornminner av ulik type. Andre registrering ble foretatt i tidsrommet 1959-60, med ca. 350 som resultat. Siste registrering, i forbindelse med økonomisk kartverk, var i 1968. Totalt fantes da ca. 400 synlige fornminner representert ved ca. 150 R avmerkinger på Økonomisk kartverk (R=forminne på økonomisk kartverk (ØK)). Branngraver, branngroper, gamle veifar, og hellerisninger er også lokalisert som del av de 400 fornminnene. Forninnene fra Eidsberg kommune strekker seg tilbake til bronsealder og jernalder (eldre og yngre).

Fornminner er i seg selv historiske dokumenter, da de er de eneste helt sikre holdepunkt fra bosettning i forhistorisk tid. Faste fornminner er automatisk fredet og underlagt Lov om kulturminner av 9.juni 1978. Loven gjelder alle fornminner fra før 1537 og samiske kulturminner eldre enn 100 år.

Nærmere omtale av fornminner i kommunen foreligger i en registreringsrapport hos Teknisk etat og Miljøvernlederen.

Registreringen er benyttet i forbindelse med områder og objekter og har i enkelte tilfeller hatt en forsterkende virkning ved vurderingen av lokaliteten. Kart over fornminnene foreligger som vedlegg 4 i rapporten.

MILJØHENSYN I JORDBRUKSOMRÅDER

Fylkesmannens miljøvernnavdeling utarbeidet i 1989 en rapport om "Miljøhensyn i jordbruksområder" som er et samarbeidsprosjekt mellom Direktoratet for Naturforvaltning (DN) og Staten Forurensningstilsyn (SFT). Bakgrunn for rapporten er Brundtlandskommisjonens anbefalinger om en bærekraftig utvikling.

Problemstillinger som ble behandlet er virkninger av dagens jordbruk på vannforekomster, kulturlandskapet, natur-elementer, biotoper, arter i flora og fauna, samt friluft- og rekreasjonsinteressene i de forskjellige regionene i fylket. Rapporten inneholder forslag til eventuelle tiltak og virkemidler.

Jeg har benyttet rapporten som bakgrunnsmateriale i forbindelse med rapportskrivningen.

NATURVERNREGISTRERING I ØSTFOLD 1976

Naturvernregistreringen er en registrering og behandling av

verneverdige område og forekomster. Registreringen er avmerket på kart i målestokken 1:50.000.

Jeg har benyttet registreringen som bakgrunnsmateriale i forbindelse med inventeringen i natur- og kulturlandskapet. Oversikt over lokaliteter fra Eidsberg som er med i naturvernregistreringen foreligger som vedlegg A 6 og B 1.

REGISTRERING AV FRILUFTSOMRÅDER

FRIDA-registreringen er en behandling av friluftsområder i Østfold fylke.

Registreringen er benyttet som bakgrunnsmateriale i forbindelse med ressursvurderingen i kommunen.

OBSERVASJONER AV TRUEDE DYREARTER

VILTOBS er en registrering og behandling av observasjoner av trua og sårbare dyrearter og spesialområder. Kart over observasjonene finnes hos Miljøvernlederen i kommunen og viltnemda. Kommentarer til kartene finnes, men er ikke offentlig tilgjengelig.

FJELLAPLANEN

Fjellaområdets verdier er grundig behandlet i forbindelse med utarbeidet Plan for skog- og fjellaområdene i Hærland og Trømborg 14 desember 1978, Bergersen og Kjeldset arkitektkontor A/S. Planen ble revidert i 1979. Fjellplanen ble behandlet i kommunestyret i mars 1981.

REGISTRERING AV MARGINALE JORDBRUKSOMRÅDER I EIDSBERG

I forbindelse med mekaniseringen og omleggingen av jordbruket har flere arealer i kommunen blitt liggende igjen som lite egnede arealer, da de er vanskelig tilgjengelige for tunge maskiner og redskaper. Slike arealer ble registrert i forbindelse med et forprosjekt på tilplanting av slike arealer. Tiltaket ble satt i gang av landbrukskontoret i april 1987. Registreringen er ikke avsluttet ennå, dvs. at den er foreløpig lagt til side. Responser fra grunneierne var ikke den største.

SAMLA PLAN FOR VASSDRAG

Miljøverndepartementet har hovedansvaret for utarbeidelse av Samla plan for vassdrag. Rapportene er et samarbeid mellom Olje og energidepartementet, Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen (NVE) og andre departementer og institusjoner.

Arbeidet på de ulike fagområdene har skjedd dels sentralt og dels på fylkesnivå der fylkeskommunen, fylkesmannens

miljøvern avdeling og andre etater har vært trukket inn. De enkelte fylkene har stort sett benyttet egne lokale ressurser under vurderingen av vassdragene.

Rapporten samlet plan for vassdrag (Samla Plan) er et forslag til en gruppevis prioritering av vasskraftprosjekter. Prioriteringen er vurdert ut fra kraftøkonomisk lønnsomhet og grad av konflikt med andre brukerinteresser ved en eventuell utbygging.

Samla Plan finnes på tre nivå; stat, fylke og kommune. Jeg har benyttet rapporten som bakgrunnsmateriale i forbindelse med vurderingen av lokalitetene.

DEL II:

Denne delen består av områder/objekter innen natur- og kulturlandskapet som er inventert i forbindelse med prosjektet. Beskrivelsen av materialet er delt opp etter skolekretser.

6.2 Kartmaterialet

OVERSIKTSKART

Under feltarbeidet har jeg besøkt en rekke lokaliteter. Flere av disse lokalitetene viste seg ikke å fylle de kriteriene for interessante objekter/områder jeg har utarbeidet. Lokalitetene som er vurdert som interessante er gradert etter tregraderingsskala der deres kvaliteter er vurdert i forbindelse med eventuell endret arealutnyttelse (se kap. 5). Grupperingen gir ingen krav om vern, men en vurdering om hvor store eventuelle inngrep en lokalitet kan utsettes for.

Ca. 180 lokaliteter ble befart i løpet av inventeringsperioden. Av disse er 103 lokaliteter vurdert med i rapporten (vedlegg A 1). Kvaliteten varierer en del. Lokalitetenes fordeling på de forskjellige kretsene er som følger:

01-Tenor skolekrets	13 lokaliteter.
02-Kirkefjerdingen skolekrets	37 lokaliteter.
03-Trømborg skolekrets	12 lokaliteter.
04-Hærland skolekrets	18 lokaliteter.
05-Mysen skolekrets	17 lokaliteter.
0-Storområder	6 lokaliteter.

TEMAKART

En del temakart følger med rapporten. Det gjelder blant sand- og grusforekomster (vedlegg A 4), forminner (vedlegg A 5) og naturvern- registrering i Østfold 1976 (vedlegg A 6 og

B 1). Dette er hensiktsmessig å ha da det ikke har vært tilstrekkelig tid til at alle slike objekter/områder i kommunen kunne befares.

KART OVER NATUR- OG KULTURLANDSKAPET I EIDSBERG

Til rapporten følger (vedlegg A 2) et oversiktskart over lokalitetene, i målestokken 1:20.000, som vil være tilgjengelig sentrale steder i kommunen. Dette er områder der det finnes verdier i natur og kulturlandskapet, som en bør være oppmerksom på i forbindelse med arealplanleggingen i kommunen. Nummerne henviser til beskrivelsen av lokalitetene.

LOKALISERINGSKART

Med hver lokalitetsbeskrivelse følger kart over området, der lokalitetsnummer, lokalitetsnavn, krets, areal, målestokk og nordpil er definert.

Arealet er beskrevet med en svart strek rundt området/objektet på selve kartet.

6.3 Beskrivelse av inventeringsmaterialet

Som nevnt tidligere er lokalitetene i registreringen delt inn i skolekretser. Hver krets har bestemte nummerhenvisninger. De to første nummerne beskriver selve kretsen, mens de to sistnevnte viser lokalitetenes rekkefølge. Kretsene er som følger:

0100	TENOR
0200	KIRKEFJERDINGEN
0300	TRØMBORG
0400	HÆRLAND
0500	MYSEN

Lokaliteter som strekker seg over flere kretser og/eller fortsetter i nabokommunene er klassifisert under storområder på et felles kart (vedlegg 3). Nevnte lokaliteter er beskrevet med ensifret tall.

Alle lokalitetene i rapporten er satt opp i en liste med nummer, bevaringsgruppe og Gnr/Bnr. i vedlegg III.

Et skjema over gjeldende kriterier til de forskjellige områdene foreligger som vedlegg IV. Viktigheten og verdien på områdene/objektene er beskrevet under hver lokalitet og i det nevnte skjemaet.

Fig. 15. Kongevegen sett fra Hærland slakteri og vestover.

Lokalitetsnr:	1	Eierforhold:	Kommune, privat
Lokalitetsnavn:	Kongevegen	Krets:	Tenor, Mysen, Hærland
Område/objekt:	kongeveg hvelvbru	Areal:	ca. 15 km
Gnr./Bnr.:	mange	ØK:	CV 036-5-1 CV 037-5-3 CU 036-5-1,2 CU 037-5-3 CT 037-5-3,4 CS 037-5-2

Områdebeskrivelse:

Betegnelsen kongeveg blir benyttet på grunnlag av den folkelige omtale denne ferdselsvegen har. Rekonstruksjon av kongevegens vegtrase bygger dels på muntlige kilder (samtaler med kjentfolk) og dels data fra Miljøvern-avdelingen i Østfold. Ut fra dette vet vi at vegen går fra Mørkved i Askim, via retterstedet Morstang ut på E18 og over Momarken. Herfra passerer vegen videre Enga et lite stykke før den igjen overlappes av E18. Videre østover går vegen fra Hærland kirke via slakteriet til Østby og Østbydalen. Deretter passerer vegen Mona, Lundebby og ender i Eidsberg kommune på E18 like ved grensen til Marker kommune.

Partiet fra kirken til slakteriet er lite forandret. På denne strekningen passerer vegen over en gammel velvbru. Brua er restaurert men resultatet er ikke det beste. Visterbekken renner under brua. Langs bekken nordover og sørover vokser en del orekratt. Vest for brua er vegen tydelig mindre brukt enn på partiet fra brua til slakteriet. Grasvegetasjonen er høyere på vestsiden.

Fra E18 og sørover på vestsiden av bekken ligger et parti med gammel beitemark, hvor beiteintensiteten trolig er svak. Naturlig suksesjon er i gang. Sør for bekken mot Hauger gård ligger det også større beiteområder. Beiteintensiteten varierer. Vest for brua har det vært et gammelt beite som i dag er mer eller mindre gjenngrodd. Ansamling av steiner ligger i kanten av vegen mot nevnte beiteområde.

Ved Mona er rester av den opprinnelige traseen til kongevegen synlig. Strekningen er på ca 100 m. Rester etter en gammel bru kan sees ved bekken som kommer fra Lundebbyvannet, sørvest for Lundebby. Et nedlagt grustak ligger nord for kongevegen ved Mona.

Fra Jorderud og Torp er Kongevegen igjen synlig. Vegen går østover i småkupert skogslandskap og ender på E18. Vegen forsetter videre østover inn i Marker kommune nord for E18. Flere turveger har sitt utgangspunkt på Kongevegen fra europavegen. En av parkeringsplassene til Fjellaområdet ligger her.

Nåværende og tidligere bruk:

Tidligere en viktig ferdselveg gjennom kommunen. I dag blir deler av vegen benyttet som kjerrevei/turvei. Andre deler av vegen har fått nytt vegdekke og er forbindelsesveg mellom bygder i kommunen eller er del av større riksveger som E18.

Tilstand/objektstandard:

Standarden på vegen varierer fra svært god til å være helt utryddet.

Nytteverdi:

Kulturhistoriske, kulturlandskap og potensielle gode alternativer for turstier.

Andre merknader:

Kongevegen i Eidsberg står i fare for helt å utryddes. Vegen passerer et sjeldent kulturlandskapselement, velvbru.

Området

vil sansynligvis være utsatt for inngrep flere steder langs trasseen.

Bedømming:

Partiet der Kongeveien går over en velvbru er en sjeldenhet og inngrep som kan forringe kvaliteten bør ikke forekomme.

Linjedrag langs bekken og deler av Kongevegen er viktig og førhøyer kvaliteten til området. Lokaliteten er vurdert til gruppe I, arealer av svært høy kvalitet.

Skjøtsel:

Vedlikehold av deler av Kongevegen, spesielt området fra Hærland kirke til slakteriet. Velvbruen bør restaureres.

Det kan være aktuelt å restaurere rester etter en velvbru langs Kongevegen ved Mona. Dette må gjøres i sammenheng med at det åpnes en veg over jordene der traseen har gått. Forslaget bør vurderes i samarbeid med grunneiere. Arbeidet vil være svært krevende.

Lokalitetsnr:	2	Eierforhold:	Kommuner privat
Lokalitetsnr:	0503	Eierforhold:	Privat, flere
Lokalitetsnavn:	Monaryggen	Krets:	Mysen
Objekt:	Grusressurser	Areal:	ca. 2 km
Gnr./Bnr.:	15/4, 18, 20, 50/3, 50/6, 50/1, 17, 51/1, 11, 12, 51/2, 19, 51/10,	ØK:	CT 037-5-1, 3

Område/objektbeskrivelse:

Monaryggen ligger på grensen mellom Eidsberg og Trøgstad kommune. Avsetningen er den største grusforekomst av glasifluviale avsetninger i Østfold fylke. Monaryggen ligger i en vest-østgående retning og strekker seg fra litt øst for tettstedet Slitu og østover til Brandsrud, nord for Momarkenkrysset.

Monaryggen rommer anslagsvis ca. 200 mill. m³ driververdige sand- og grusmasser over grunnvannsnivå og 55 mill. m³ under grunnvannsnivå. Volum av friksjonsmasser av tilstøtende områder (utenfor selve ryggen) bestående av finsand/silt er ca. 600 mill. m³ (NOTEBY 1978). Noteby (1978) har anslått et grunnvannsmagasin på ca. 14 mill. m³ liggende under Monaryggen.

Monaryggen er berørt av store grusuttak. Et parti på toppen av ryggen er intakt og en god dokumentasjon på hvordan ryggen ble dannet. Øvre nivå på ryggen ligger i tidligere havnivå. Flere strandlinjer er tydelige på sørsiden av Mona.

Sør for Monaryggen ligger et større ravinekompleks som er relativt intakt og har sammenheng med Monaryggen. Området er også omtalt i lok.nr.: 1, storområder og loknr: 0105, Mysen krets.

Nåværende og tidligere bruk:

Et landemerke i kommunen. De største interessene har vært sand- og grusforekomstene i ryggen. Disse verdiene har dominert bruken av ryggen. En av de første bosetningsplassene i kommunen finner sted her.

Tilstand/objektstandard:

Ryggen er utsatt for svært store inngrep i forbindelse med de store grusforekomstene ryggen rommer. Kvartærgeologisk sett er deler av ryggen så og si ødelagt, men det finnes fremdeles deler av ryggen som er intakt. Deler av ryggen har i dag karakter av krater

Nytteverdi:

Kvartærgeologisk har Monaryggen svært store verdier. Ryggen er den største sand og grusforekomsten i indre Østfold og de økonomiske verdiene har stått svært sterkt. Kulturhistorisk

set er det store verdier på Monaryggen i form av spredte gravhauger på og rundt på ryggen (se loknr: 0104 Tenorkrets).

Andre merknader:

Arbeidet med planlegging og undersøkelser av Monaryggen har pågått i nærmere 20 år. I 1971 ble det lagt ut en øvingsoppgave til Monaryggen ved arkitekthøgskolen i Oslo. To år etter ble instituttet for landskapsarkitektur ved NLH kontaktet der forslaget til en øvingsoppgave ble foreslått og videreført gjennom flere institutter ved NLH. Turbulensen rundt Monaryggproblematikken resulterte i opprettelse av Monautvalget januar 1977, med representanter fra Eidsberg og Trøgstad kommune, samt representant fra fylkeskommunen.

Monaryggen ble registrert og kartlagt i en rapport om sand- og grusressursene i indre Østfold, utarbeidet av Østfold fylke, utbyggingsavdelingen, 1974.

På oppdrag fra Monautvalget har Noteby (1978) utført grunnundersøkelser og en geologisk vurdering av forekomstene i Monaryggen. NINA (Norsk institutt for naturforskning) har foretatt registreringer på Monaryggen i forbindelse med sammenstilling av en rapport om kvartærgeologiske forekomster i Østfold.

Bedømming:

I en kvartærgeologisk verneplan for Østfold vil Monaryggen og det store ravinekomplekset sør for ryggen få høy prioritet.

Monaryggen har såpass store kvartærgeologiske verdier at det for ettertiden bør utarbeides en nøye vurdert uttaksplan over området. En uttaksplan bør også inneholde klare bestemmelser om restaurering av landskapet etter at uttakene er avsluttet. Flere gravhauger (som er automatisk fredet) har forsvunnet som følge av uttakene. Lokaliteten er vurdert til arealer av svært høy verdi, gruppe I.

Lokalitetsnr:	3	Eierforhold:	Privat
Lokalitetsnavn:	Moensbekkens	Krets:	Tenol,
	ravinelanskap		Kirkefjerdingen
Område:	ravinekompleks	Areal:	ca. 4 km
Gnr./Bnr.:	19/1,12, 20/3	ØK:	CS 037-5-4,
	20/5,6, 16/1,		CS 036-5-2,4
	14/1,2, 15/1,6,8		
	42/1,2, 41/1		
	43/1,4,5,6,8,		
	40/1,4, 37/3,4,5		
	90/1,2, 70/1		

Område/objektbeskrivelse:

Et stort ravinekompleks strekker seg fra grensen til Askim og sørover til Lekumevja. Flere små bekker drenerer ned i Moensbekken. Bekken passerer følgende gårder; Skog, Trøkkopp, Tykerud, Slitu, Hjelmarm, Nord-Moen, Ås, Norum og Lekum.

Partiet sør for jernbanelinjen og sørover til krysset der RV 105 og RV 691 møtes er den mektigste delen (Moen nordre). Ravinedalen er dyp og svært kuppert. Flere mindre ravinedaler ender sitt utløp i Moensbekken. Skog av høy bonitet er karakteristisk. Barskog dominerer i ravinedalen, men en del blandingskog finnes også. På plataået rundt dominerer dyrka mark.

Fra Moen nordre er høydeforskjellen betraktelig mindre. Ravinedalene er ikke så bratte som den nordligste delen av ravinekomplekset. Deler av dalen blir her benyttet til beite. Skog av høy bonitet, lettbrukt dyrka jord og beitearealer dominerer langs bekken.

Siste del av Moensbekken, som ligger like nord for vegen til Askim via Rudkrysset, er ravinedalen preget av delvis beite. På plataået rundt ravinedalen er marka dyrka. Flere dyretråkkstier forekommer. Vegetasjonen langs bekken veksler fra kratt nærmest bekken til spredte trær i dalsidene. Innimellom finnes flere mindre beitearealer, særlig på vestsiden av bekken, østenfor mindre dominerende. Faunalivet er rikt i ravinedalen.

Siste del av Moensbekken renner i et parti med tilplantet granskog før den munner ut i Lekumevja, ved Dannaneset.

Nåværende og tidligere bruk:

Tidligere bruk har vært beiteområder. I dag blir deler benyttet til beite (hovedsakelig nedre del av bekken som ligger nord for vegen mellom Eidsberg kirke og Askim) og de sørligste partiene utnyttet til skogdrift.

Tilstand:

Variierende tilstand. Det nordligste partiet er utsatt for få inngrep (spesielt partiene rundt Hjelmmark).

Nytteverdi:

Kulturhistoriske, kulturlandskap, undervisningsøyemed, botaniske og zoologiske verdier.

Bedømming:

Ravinedaler er etterhvert blitt sjeldne flere steder i fylket. Nevnte områder er viktige biotoper for planter og dyr. Kvartærgeologisk er verdiene svært store. Området er vurdert til gruppe I, arealer av svært høy verdi.

Skjøtsel:

Området bør ikke utsettes for større inngrep som kan forringe områdets kvalitet.

Lokalitetsnr:	4	Eierforhold:	privat flere
Lokalitetsnavn:	Hæra/Mysenelva Lekumelva	Krets:	Hærland, Mysen, Tenor, Kirkefjerdingsgen
Objekt/område:	Kultur- og naturlandskap	Areal:	ca. 12 km
Gnr./Bnr.:	mange	ØK:	CT 037-5-2,3,4 CT 036-5-1,2 CS 036-5-2-4

Objekt/områdebeskrivelse:

Hæraelva strekker seg i fra nord i Eidsberg sørover til Susebakke og ender i Lekumevja ved Glomma. Elva renner langs østsiden av fylkesveg 123. Ved Hauger krysser elva E18. Sør for Hauger ligger rester etter et gammelt kraftanlegg. Herfra renner elva sørover og møter riksvegen igjen. Partiet sør for kraftanlegget er tilnærmet stillestående vann. Elva renner under fire bruer (to bruer ved øvre del av Susebakke og de to resternde er velvbruer på Småbruvegen). Arealene rundt Hæraelva er preget av dyrka mark. Områdene har vært utsatt for en del flom under større nedbørstider. Deler av partiene langs elva er planert på 70-tallet. Arealer ved Homstvedtsletta dyrkes helt ned til elva. Vegetasjonen langs elva varierer. Jevnt over er det lite vegetasjon langs vassdraget.

Mysenelva strekker seg fra Susebakke sørvestover til Narvestaddalen. Herfra kalles elva Lekummoa. Elva munner ut i Lekumfossen, populært kalt Helvedefossen. Vassdraget munner videre ut i Glomma og går her under navnet Lekumevja. Elva rommer en rekke verdier i natur- og kulturlandskapet.

Mysenelva danner tilnærmet pølsesjøer i partiet sør for Mysen sentrum. Her renner elva gjennom arealer med dyrka mark ned til elvebredden. Det nederste partiet til elva er dominert av kratt- og trevegetasjon. Kwartargeologisk er elva interresant med sitt typiske meanderende (svingende) løp.

Lekumelva ligger i et leirjordområde med flere ravinedaler. Området sør for Monaryggen og vest for Mysen sentrum, Sletner-Holane skiller seg spesielt ut. Dette storslagene ravinekomplekset er unikt i kommunal sammenheng. De karakteristiske landskapsformasjonene for ravinedaler er relativt intakte.

Nåværende og tidligere bruk:

Tidligere ble området dyrket på slettene, mens det i ravinedalene var beiteområde.

I dag er deler av ravinen plantet til med gran. De flate partier langs elva nyttes hovedsakelig til dyrka mark.

Deler av ravinene ved Mysenelva og i Lekumevja er relativt urørte.

Tilstand/objektstandard:

Deler av elva er sterkt forurenset (Narvestaddalen, Susebakke).

Ravinekompleksene er i svært god stand med tanke på landskapsformasjonene.

Nytteverdi:

Kulturhistorisk dokumentasjon, viktige naturbiotoper, eksempel på urørt natur og deler av området er potensielle rekreasjonsområder. Kwartærgeologisk har ravinedalene svært stor verdi. Arealer langs vassdraget har generelt store verdier i natur- og kulturlandskapet.

Andre merknader:

Elementer og mindre områder langs hele vassdraget er behandlet nærmere under de forskjellige kretsene.

Ravinekomplekset sør for Monaryggen er behandlet i en hovedfagsoppgave ved instituttet for naturforvaltning, NLH 1985, av Kjersti Gram Andersen.

Bedømming:

Området har svært store verneverdier. Generelt er hele vassdraget vurdert til arealer av svært høy kvalitet, gruppe I. Eventuelle inngrep må ses i sammenheng med aktuelle lokaliteter under de forskjellige kretsene.

Skjøtsel:

Hindre fullstendig gjenngroing/naturlig suksesjon av naturlig hevda kulturmark. Åkerarealene bør også opprettholdes ved at området fortsatt drives. Leplanting tilknyttet vassdraget vil være aktuelt langs deler av elva som buffersone til dyrka mark. Tilplanting av elvebredden bør vurderes flere steder for å fremheve linjedrag langs elver. Drive tilnærmet opprinnelig drift langs vassraget.

Lokalitetsnr:	5	Eierfohold:	Flere
Lokalitetsnavn:	Lundebyvassdraget	Krets:	Hærland
Objekt/område:	vassdrag/våtmarksomr.	Areal:	ca. 12 km
Gnr./bnr.:	flere	ØK:	CU 038-5-3
			CU 037-5-1
			CU 037-5-2
			CU 037-5-3
			CU 036-5-2
			CV 036-5-1
			CU 036-5-4

Områdebeskrivelse:

Lundebyvassdraget renner i Eidsberg kommune fra Buer i nord, via Dal, Hedemarken, Ørkentjern, Skinnerudtjern, Lundebyvannet, Enga, Sloreby, Svarverud og sørvestover i Fjella til Marker kommune.

Fra Ørkentjern renner vassdraget gjennom flere vann/tjern av varierende størrelse til kommunegrensen. Terrenget langs vassdraget er for det meste flatt og lavtliggende, og omfatter jordbruksområder, skog og myrpartier.

Vegetasjonen langs vassdraget varierer en del. I området mellom Ørkentjern og Skinnerudtjern, er oppblomstringen av alger stor. Dette partiet blir i store nedbørsperioder utsatt for flomproblemer/oversvømt. Partiet mellom Skinnerudtjern og Lundebyvannet er i dag så og si gjengrodd. Dette gjelder også partiet mellom E18 og Lundebyvassdraget. De gjengrodde partiene er dominert av takrørvegetasjon.

Tjernet sørvest for Sloreby er næringsfattig. Rundt tjernet dominerer myrskog og brattere torvkanter. Vest for vassdraget ligger fuktigere partier av dyrka mark. Omtalte partier er grøftet.

Hovedvassdraget mellom Lundebyvannet og Svarverud er middels næringsrikt (meostroft). Vassdraget drenerer nordover. Lintotjern har lite utviklet strandvegetasjon og grenser til jorder i sør.

Sør for E 18 renner vassdraget gjennom et større våtmarksområde.

Tidligere og nåværende bruk:

Tidligere ble vassdraget benyttet i forbindelse med det gamle jordbruket. I dag er den viktigste bruken konsentrert om friluftsliv, nærrekreasjon og naturområder for planter og dyr.

Tilstanden/objektstandard:

Tilstanden langs vassdraget varierer en del. Deler har vært utsatt for en del avrenning fra jordbruket og ført til svært

næringsrike vann. Som igjen har ført til at flere bekkepartier er nærmest gjengrodd.

Nytteverdi:

Kulturlandskap, kulturhistorie, biotoper for planter og dyr. Slike våtmarksområdene som finnes langs Lundebyvassdraget er et spesielt viktig leveområde for en rekke fugler. Vassdraget inneholder varierte våtmarksmiljøer som myr, furumyrskog, viersumper, bjørkesumper, mesotroft tjern (Engatjern) med takrørvegetasjon og fukteng/beiter.

Vassdraget er svært aktuelt i undervisning- og forskningsøyemed, med tanke på utviklingen vassdraget har vært utsatt for på forskjellige måter. Vassdragets beliggenhet til bebyggelse og skoler er også av stor betydning.

Andre merknader:

Vassdraget er forurenset, men rommer en rekke natur og kulturlandskapsverdier. Lundebyvassdraget er et av de store vassdragene i kommunen.

Indre Østfold videregående skole driver med prosjekter i forbindelse med akvatiske økosystemer, der vassdraget og Lundebyvannet årlig blir undersøkt.

Bedømming:

Vassdraget er klassifisert til gruppe II, da kvaliteten varierer en del langs vassdraget.

Skjøtsel:

Hindre tilsig fra jordbruket, rydding av krattvegetasjon. Inngrep i våtmarksområdet som er et viktig leveområde for fugler bør ikke foretas.

Lokalitetsnr:	6	Eierforhold:	privat
Lokalitetsnavn:	"Fjella"	Krets:	Trømborg, Hærland
Område/objekt:	friluftsomr.	Areal:	
Gnr./Bnr.:	flere	ØK:	En rekke kart

Område/objektbeskrivelse:

Trømborgfjella eller Fjella, ligger i den østlige delen av kommunen. Området hører til det sørøstnorske grunnfjellsområde, der gneis er den dominerende bergarten.

For ca. 10.000 år siden var Fjella dekket av is. I dag er Fjella dominert av et usammenhengende dekke av bunnmorene. Det meste av Fjellområdet ligger over den marine grense (200 m.o.h.)

Området er småkupert med en geologisk struktur i nord-østgående retning. Tendensen til mindre daldrag er tilstede. I daldragene er morenedekket tykkere og gir en rikere vegetasjon en på bergknausene. Et stort antall myrer, vann og tjern er karakteristisk for Fjella. Et omfattende løypenett er i dag opparbeidet.

Skogarealene er dominert av lavbonitets barskog og uproductiv fjellskog. I forsenkningene i landskapet der morenemateriale er tykkere forekommer skog av middels høy og middels bonitet. Større innslag av gran og løvskog kan forekomme her. Enkelte områder med lavbonitets furuskog har urskogkarakter. På kollene som er dekket med et tynt og usammenhengende dekke av bunnmorene trives lyngarter.

Nordre Stange varde på 189,8 m.o.h. er det høyeste punktet i Trømborgfjella. Varden ligger i grensepunktet der de 5 tilgrensende kommunene (Eidsberg, Rakkestad, Marker, Rødnes og Øymark) til Fjellaområdet møtes.

Nåværende og tidligere bruk:

I dag benyttes Fjella til friluftsområde og skogbruk.

Tidligere utnyttelse i Fjella har vært seterdrift. Den siste seteren, Sørbysetra, ble nedlagt i 1920. Det har vært 12 setrer i drift i Fjella tidligere. Andre setrer er Blyvollen, Kulevannssaga, Lundvollen, Hostenseter, Bøenseter, Vesterbysetra, Solbersetra og Dalsetra med flere. Flere av setrene er i dag ombygd til fritidshytter og jaktstuer. Einarbu ved Dalshøgda og Arnbjørnrud ved Stålsvatn er skihytter som er i drift.

Fløting har forekommet i deler av Fjella. Driften opphørte rundt 1920. Vassdragene i Fjella har vært utnyttet til vasskraftproduksjon. Enkelte steder har det gitt nok energi til å holde både mølle og sagbruk i drift. Dette gjelder blant annet på Brattfoss.

Øvrige funksjoner i Fjella har vært kulldrift og kvartsgruver.

Parkeringsplasser tilknyttet Fjella er Dynjan, Brattfoss, Slora, Svarverud og Svingbakkene.

Tilstand/objektstandard:

Alle setrene i Trømborgfjella er nedlagt, og setervollene er i dag tilvokst med skog. Setrenes beliggenhet kan i enkelte tilfeller være vanskelig å finne.

Generelt er Fjellaområdet lite utsatt for bebyggelse. Rester etter tufter og enkelte hytter finnes. Enkelte av de gamle setrene er ombygd til fritids- og jakthytter.

Nytteverdi:

Setrene og setervollene har stor kulturlandskapsmessig og kulturhistoriske verdi. Selve Fjella har svært stor kvalitet som rekreasjon- og friluftområde. Mulighetene til jakt, bærplukking, sopp og fiske er til stede og gir rike muligheter til gode naturopplevelser.

Andre merknader:

Fjella er et av de største friluftsområdene i Østfold fylke og ligger både i Eidsberg, Rakkestad, Marker, Rødnes og Øymark kommune.

Fjella ble benyttet til seterdrift da skogen hadde liten verdi som tømmer. Da skogsdrift ble lønnsomt, opphørte etter hvert seterbruket. Seterhusene hadde også en viktig funksjon som oppholdssted ved jakt.

Antall skogsbilveger har øket sterkt de siste årene i forbindelse med økning i skogproduksjonen i Trømborgfjella.

Deler av Fjellaområdet er sevituttbelagt mot utbygging (1970). Dette gjelder områdene sør for Svarverud, et areal på 20.000 daa, se vedlegg A 3.

Bedømming:

Fjella er et svært viktig friluftsområde og bør ikke utsettes for inngrep som kan forringe dets verdi. Naturkvalitetene er store i Fjella. Kulturhistorisk rommer lokaliteten flere verdier. Lokaliteten er vurdert til gruppe I.

Skjøtsel:

Området er utsatt for store flatehogster som har ført til at storfuglbiotoper har gått tapt. Plukkhogst framfor flatehogst bør vurderes.

Skogsbilveger reduserer helheten i landskapet samtidig som det øker motorferdselen i utmarka. Bygging av veger bør

derfor i fremtiden begrenses i størst mulig grad.

Inngrep i forbindelse med utbygging av skogsbilveger bør ikke forekomme for å opprettholde helheten i naturlandskapet og hindre øket motorferdsel.

Kalking av flere vann i Fjella har pågått i flere år i regi av jeger- og fiskeforeningene i kommunene.

Fig. 16. Tenol kirkeruiner.

Lokalitetsnr:	0101	Eierforhold:	Ole M. Ultvedt
Lokalitetsnavn:	Ultvedtskogen	Krets:	Tenor
Område:	beitet ravine	Areal:	ca. 46,7 daa
Gnr./Bnr.:	3/1,2,	ØK:	CT 037-5-2

Område/objektbeskrivelse:

Ultvedt ligger ca. 3 km. nordøst for tettstedet Slitu, helt nord i Eidsberg kommune. I øst grenser lokaliteten til Trøgstad kommune.

Området ligger i en ravinedal og omgir gården i øst, nord og sør. Dyrka mark, blandingsskog og bekker avgrenser lokaliteten.

Vegetasjons sammensetningen tyder på at beiteområdet er i sporadisk bruk.

Nåværende og tidligere bruk:

Antageligvis beiteområde.

Tilstand:

Relativt bra. Terrengformasjonen i ravinedalen er intakt.

Nytteverdi:

Kulturlandskap og kvartærgeologi.

Andre merknader:

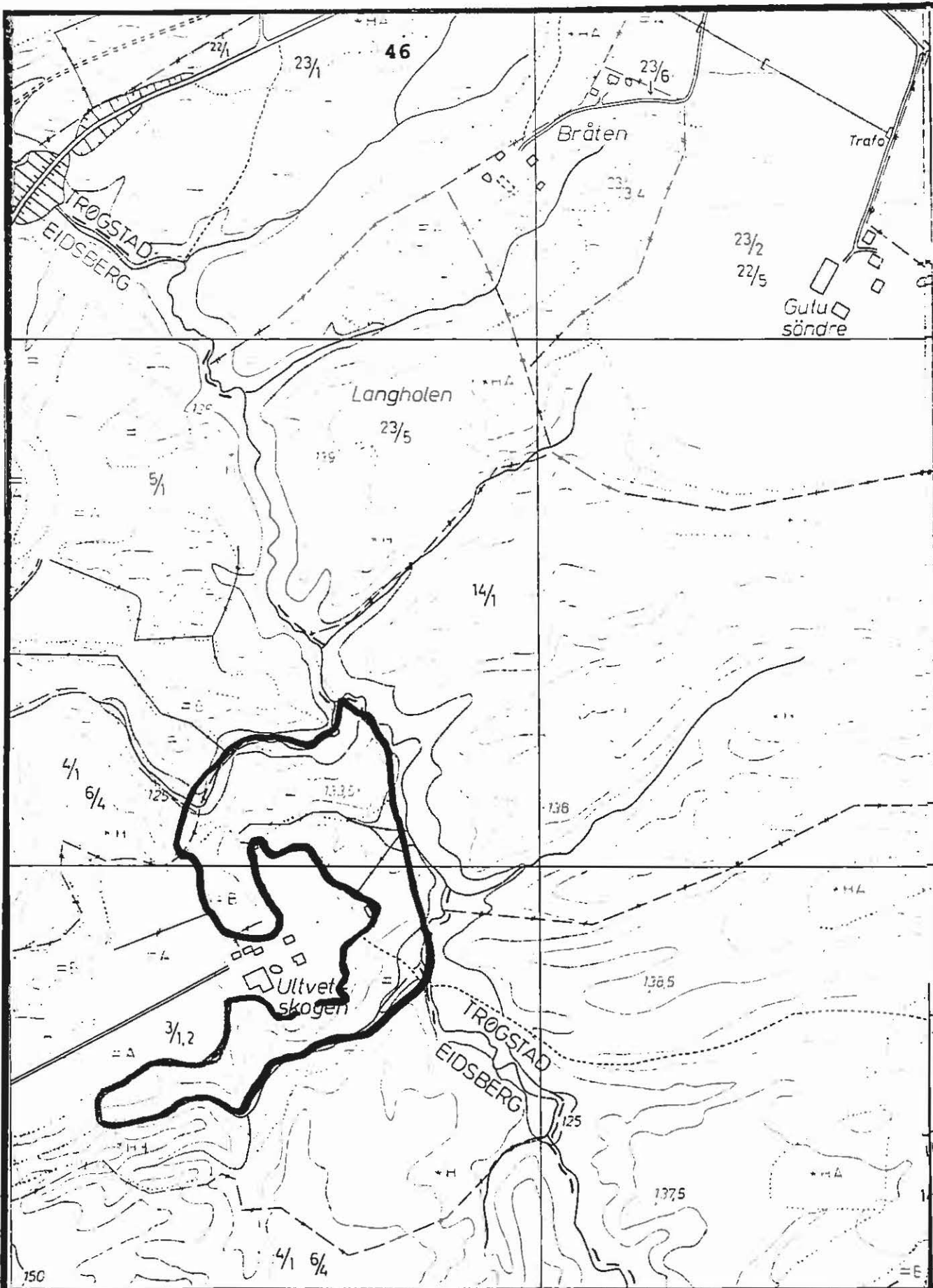
Beitemarkene er trolig gjødslet med kunstgjødsel.

Bedømming:

Området ligger i et bekke drag og landskapsformene bør beholdes. Ravinedalen blir sannsynligvis benyttet til beite. Lokaliteten er vurdert til gruppe III.

Skjøtsel:

Fortsatt beite.

LOK.NR.: 0101

MALESTOKK: 1:5000

LOK.NAVN. ULLVEDTSKOGEN

EKVIDISTANSE: 5 M

KRETS: TENOR

AREAL: 46,7 DAA

Lokalitetsnr:	0102	Eierforhold:	T. Brandsrud
Lokalitetsnavn:	Brandsrud	Krets:	Tenor
Område:	gravhaug	Areal:	
Gnr./Bnr.:	53/1	ØK:	CT 037-5-1

Område/objektbeskrivelse:

Brandsrud ligger i østenden av den store Monaryggen. Grustaket ligger mellom riksveg 22 og en grusveg som går i en sirkel rundt grustaket. Vegen starter og ender på den omtalte riksvegen.

Det ligger to gravhaugfelt på denne lokaliteten. Et gravfelt ligger i SN retning og består av tre gravhauger. De to sørligste haugene på dette feltet er delvis tatt av grustaket, mens den nordligste gravhaugen var tydelig og intakt.

Ca. 50 m nord for de nevnte gravhaugene ligger en stor gravhaug som ikke er berørt av grustaket. Det tredje feltet med gravhauger er intakt.

Området rundt gravhaugene er preget av boligbebyggelse og grustak.

Nåværende og tidligere bruk:

Tidligere bruk av området har vært gårdsområde. I dag benyttes området til grusuttak.

Tilstand/objektstandard:

Flere gravhauger er truet, enkelte delvis ødelagt og et par er allerede utryddet. Intakte gravhauger finnes.

Nytteverdi:

Økonomiske, kulturhistoriske og undevisningsøyemed.

Andre merknader:

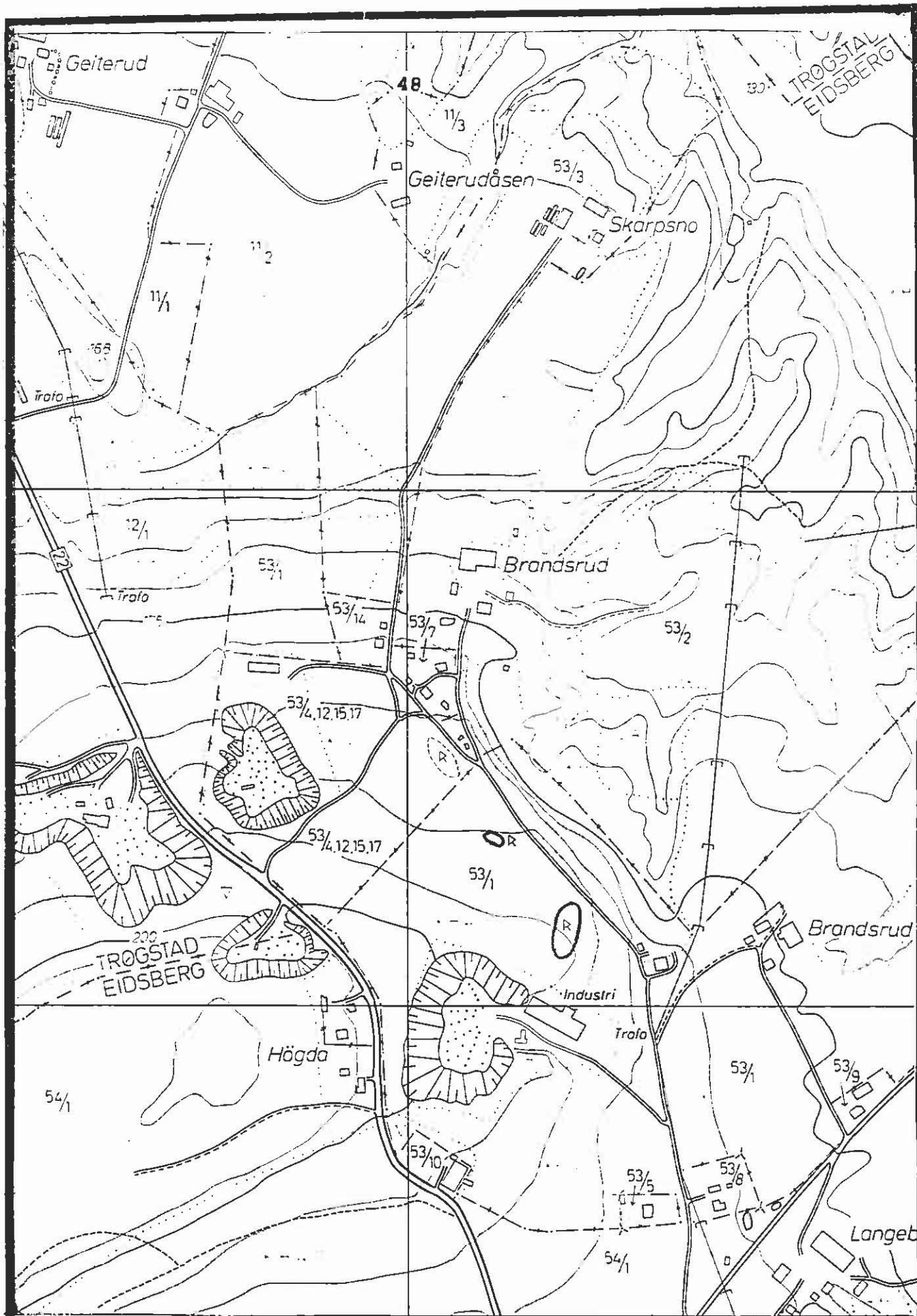
Alle gravhaugene er automatisk fredet i følge kulturminneloven. Fjerning av gravhaugene er derfor forbudt.

Bedømming:

Gruppe I. Da gravhaugene allerede er fredet er de klassifisert til gruppen med svært høye kvaliteter.

Skjøtsel:

Hindre at flere gravhauger forsvinner i grustaket. I den forbindelse er opplysningsvirksomhet svært viktig.

LOK.NR.: 0102

MÅLESTOKK: 1:5000

LOK.NAVN.: BRANDSRUD

EKVIDISTANSE: 5 M

KRETS: TENOR

N

Lokalitetsnr:	0103	Eierforhold:	O. Torper
Lokalitetsnavn:	Torperåsen	Krets:	Tenor
Område:	Steinbrudd friluftsområde	Areal:	
Gnr./Bnr.:	224/13	ØK:	CT 037-5-2

Område/objektbeskrivelse:

Torperåsen ligger ca. 3 km nordøst for Mysen sentrum. Åsen er 235 m høy. Nordvest for Torperåsen ligger en mindre ås på 212 m.o.h. Større skogarealer dominerer nordøst og vest for Torperåsen. I partier som ligger rundt 50-100 m.o.h. dominerer dyrka mark.

I skogspartiene rundt åsen går det flere turstier. Plante og dyrelivet er relativt rikt i området. På vestsiden av Torperåsen er åsen preget av flere steinbrudd som har ført til store sår i landskapet.

Nåværende og tidligere bruk:

Tidligere har området vært brukt til friluftsområder. I dag benyttes området fremdeles som rekreasjonsområde. Uttak av steinmasser forekommer.

Tilstand/objektstandard:

Steinbruddet har ødelagt helheten i åsen. Ut fra nevnte inngrep rundt steinbruddet er lokaliteten som rekreasjonsområde sterkt redusert.

Nytteverdi:

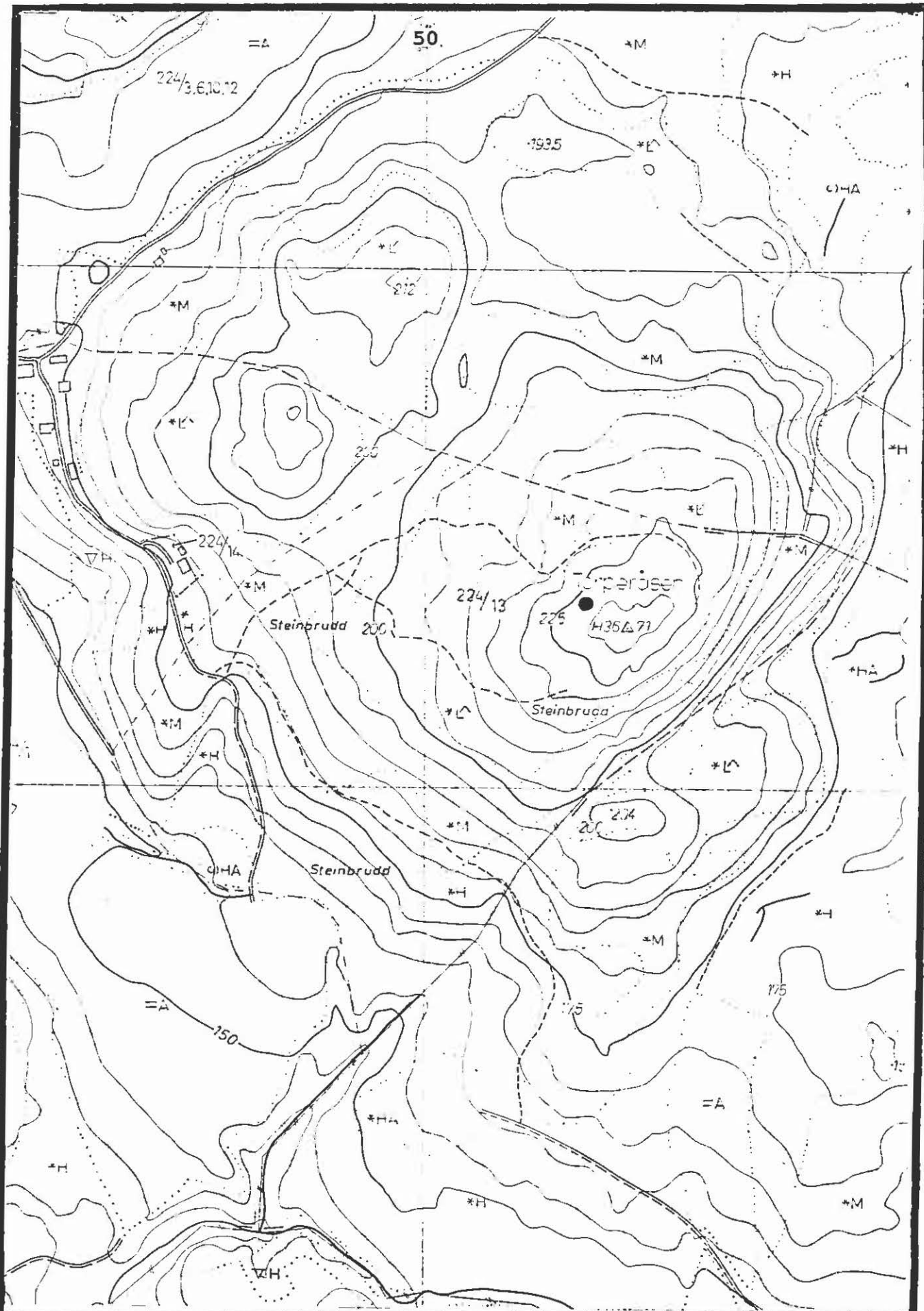
Historisk og rekreasjonsområde.

Bedømming:

Steinbruddet har redusert kvaliteten på lokaliteten. Området er klassifisert til gruppe III.

Skjøtsel:

Området bør ikke utsettes for ytterligere inngrep hvis området skal fungere som et rekreasjonsområde i framtiden.

LOK.NR.: 0103

MALESTOKK: 1:5000

LOK.NAVN.: TORPERÅSEN

EKVIDISTANSE: 5 M

KRETS: TENOR

Lokalitetsnr:	0104	Eierforhold:	Privat, flere
Lokalitetsnavn:	Monaryggen	Krets:	Tenor
Objekt:	Gravhauger	Areal:	
Gnr./Bnr.:	15/4,18,20, 50/3, 50/6, 50/1,17, 51/1,11,12, 51/2,19, 51/10,	ØK:	CT 037-5-3

Område/objektbeskrivelse:

Monaryggen ligger helt nord i Eidsberg kommune. Deler av ryggen ligger i Trøgstad kommune. Sør for ryggen passerer E18.

Monaryggen er en israndavsetning med store grus- og sandressurser. Størrelsen er anslått til å være ca 4 km lang og opptil 100 m tykk. Høydeforskjellen er på ca 50 m Disse verdifulle ressursene har medført at ryggen har vært og er utsatt for en rekke inngrep.

Større og mindre kulturminner, gravhauger ligger spredt på Monaryggen. Enkelte gravhauger er helt utryddet, mens andre er delvis forsvunnet. Noen er intakte.

Nåværende og tidligere bruk:

Dagens bruk er uttak av grus- og sandforekomster.

Tilstand/objektstandard:

For gravhaugenes anliggende er flere truet, enkelte utryddet og andre delvis ødelagt. Intakte gravhauger finnes.

Nytteverdi:

Monaryggen rommer store verdifulle sand- og grusavsetninge.r Ryggen er utsatt for en rekke inngrep i forbindelse med disse forekomstene. De økonomiske interessene er svært store som i flere tilfeller har gått utover nevnte gravhauger.

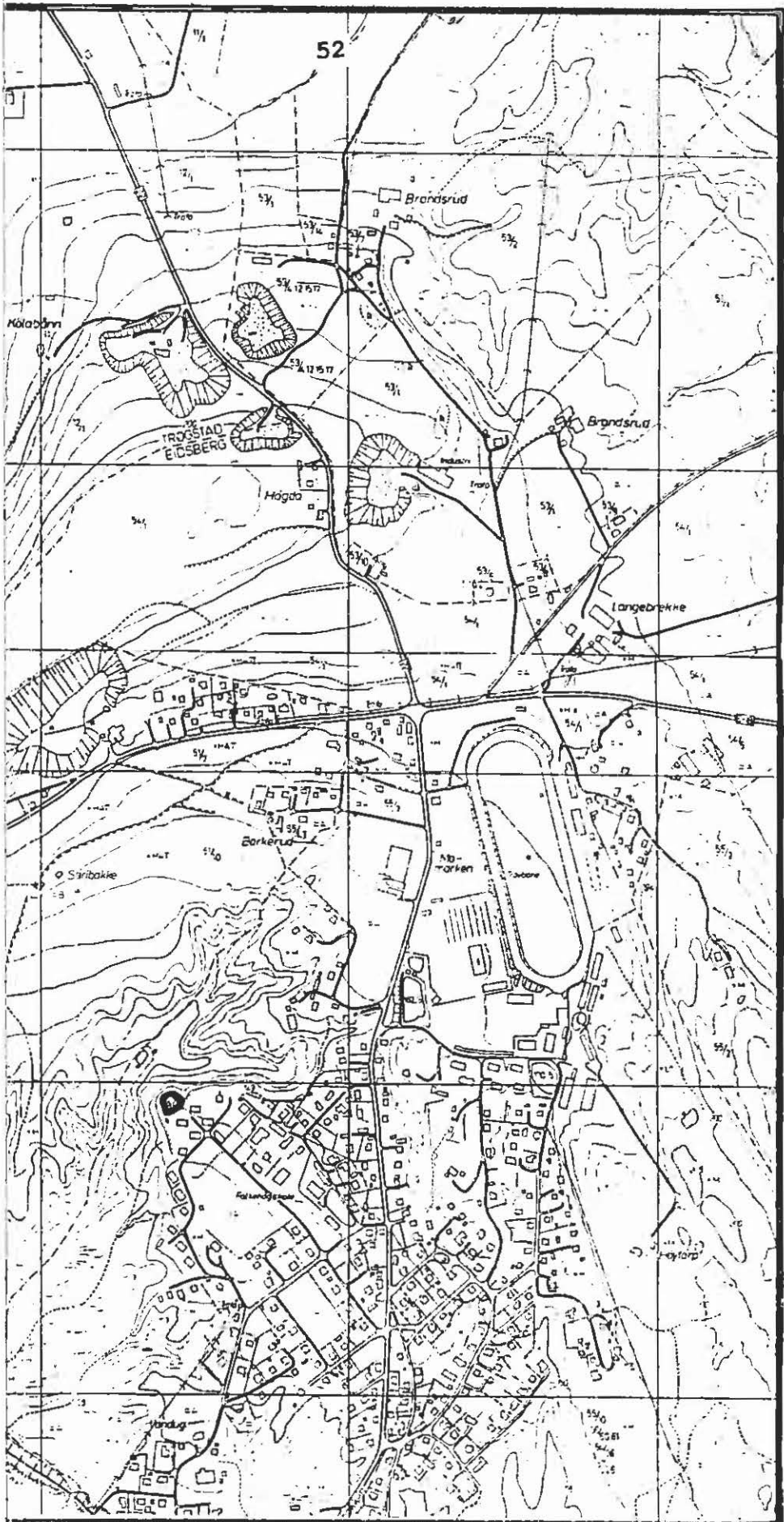
Kulturhistoriske, kulturlandskapsmessige og kvartær-geologiske verdier. Lokaliteten er aktuell i undervisningsøyemed.

Andre merknader:

Gravhaugene er allerede fredet. Selve Monaryggen med tilhørende konflikter er omtalt under beskrivelser av større områder.

Bedømming:

Ut fra at gravhaugene er fredet har området stor bevaringsverdi. Kvartærgeologisk og kulturhistorisk har gravhaugene stor verdi. Lokaliteten er vurdert til arealer av svært høy kvalitet, gruppe I.

Tegneforklaring:

- Intakte gravhauger
- Berørte gravhauger
- Helt ødelagte gravhauger

Lokalitetsnr:	0105	Eierforhold:	Jørn Holene
Lokalitetsnavn:	Holene	Krets:	Tenor
Område:	gård m/raviner	Areal:	ca. 130 daa
Gnr./Bnr.:	223/1	ØK:	CT 037-5-3

Område/objektbeskrivelse:

Holene ligger ca. 3 km vest for Mysen sentrum. Gården er omkranset av tilplantet granskog og mindre arealer med dyrka mark. Holene ligger i et storslagent ravinekompleks sør for Monaryggen. Gården er plassert på et av høyderyggene i ravinelandskapet. En gårdsveg fører inn til gården fra en av gjennomfartsveiene sør for Monaryggen.

Nåværende og tidligere bruk:

Tidligere gikk det dyr på beite i ravedalene, med allsidig jordbruksproduksjon på gården.

Intensiv skogproduksjon er en viktig utnyttelse i dag. Drifta på gården i dag er blant annet travhester. Grunneieren har planer om å åpne ravedalsidene for sauebeite, eng og grasproduksjon. Grunneieren har planer om å drive med høns. Et gammelt vannverk ligger i bunnen av ravedalen tilknyttet Mysenelva.

Tilstand/objektstandard:

Tilstanden med tanke på landskapsformasjonene er svært god. Generelt er den øvrige standarden på gården god. Bygningene er nyrestaurert og i god stand.

Nytteverdi:

Kulturlandskap, kulturhistorie, biotoper for planter og dyr, aktuell i undervisningsøyemed.

Andre merknader:

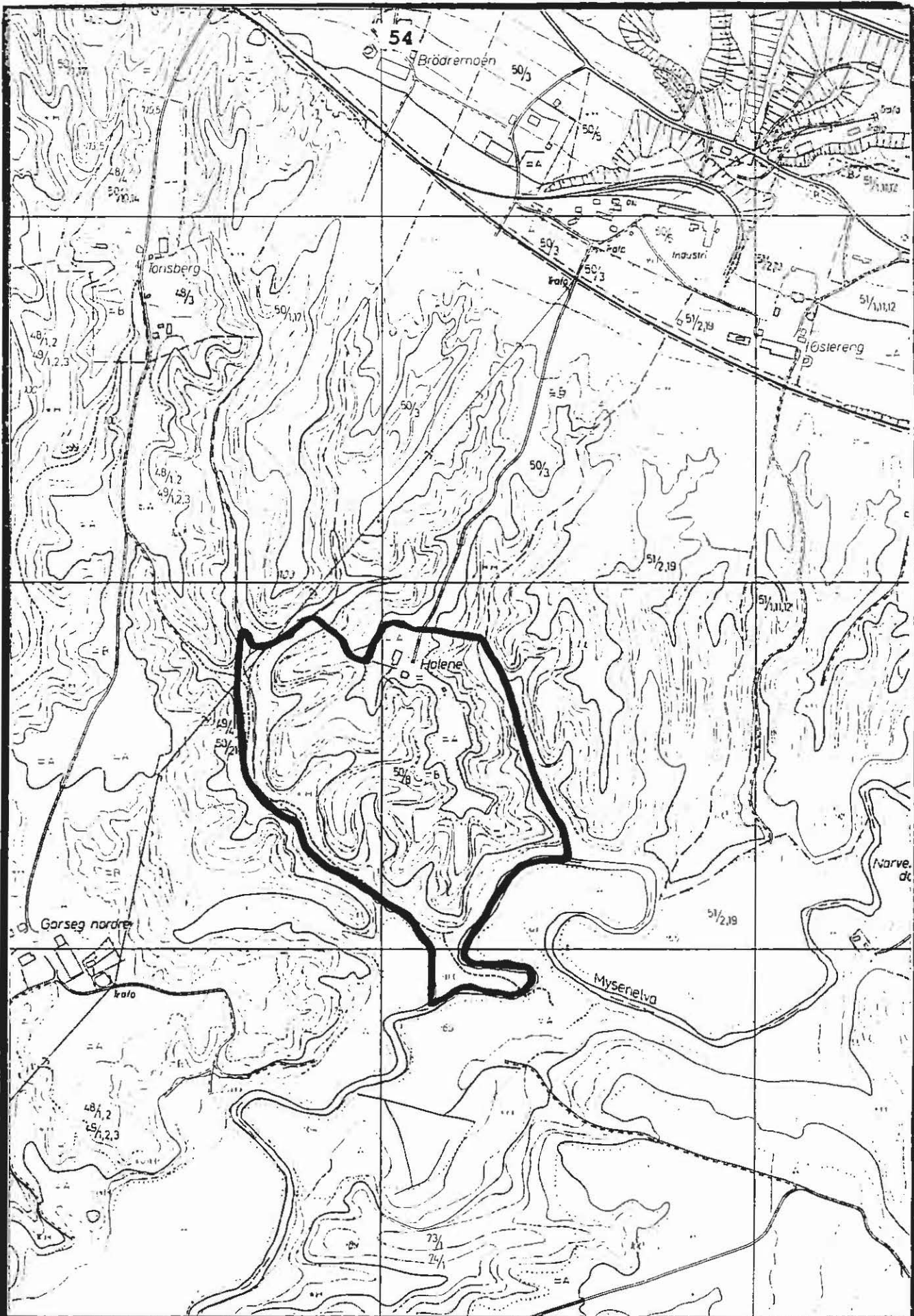
Grunneieren har ønske om å få tilbake deler av den opprinnelige driften med flerbruk. Flere søppelplasser forekommer spredt rundt gården. Grunneieren har planer om å fjerne nevnte avfallsplasser. En del opprensning er allerede gjort. Endringene skyldes grunneierskifte i 1989.

Bedømming:

Området er klassifisert til gruppe I. Flora og fauna har svært store verdier i et slikt relativt lite berørt ravinekompleks. De kvartærgeologiske betydningen er unike i dette storslåtte ravinekomplekset. Terrengformasjonene har ikke vært utsatt for endringer. Inngrep som kan forringe områdets egenart bør ikke forekomme. Dyrelivet er rikt i dalene i følge grunneieren.

Skjøtsel:

Grunneieren har en god skjøtelsesplan over området bl.a. sauebeite i ravedalene. Skjøtelsesplan bør utarbeides i samarbeid med grunneier.

LOK.NR.: 0105

LOK.NAVN.: HOLENE

KRETS: TENOR

MÅLESTOKK:

AREAL: CA. 130 DAA

Lokalitetsnr:	0106	Eierforhold:	T. Lund
Lokalitetsnavn:	Sletner	Krets:	Tenor
Område:	biodyn. jordbruk	Areal:	ca. 22 daa
Gnr./Bnr.:	14/4,21	ØK:	CS 037-5-2

Område/objektbeskrivelse:

Sletner gård ligger ca. 4 km vest for Mysen sentrum og 600 meter sør for E18. Gården er i øst avgrenset av skog der tilplantet granskog dominerer. Vest for gården strekker det seg en liten ravinedal sørover til et større ravinekompleks syd for Monaryggen. I denne ravinedalen renner en liten bekk. Landskapet er småkupert. I ravinedalen ligger det flere beiteområder. Ut fra vegetasjonen å dømme må beiteintensiteten variere. Vest for beiteområdene ligger dyrka mark.

Gården har et skogbeite på ca. 40 mål. Gamle steingjerder finnes på lokaliteten.

Nåværende og tidligere bruk:

Gården har vært drevet biodynamisk siden 1929.

Tilstand/objektstandard:

Generelt god tilstand på gården og områdene rundt.

Nytteverdi:

Kulturlandskap, undevisningsøyemed.

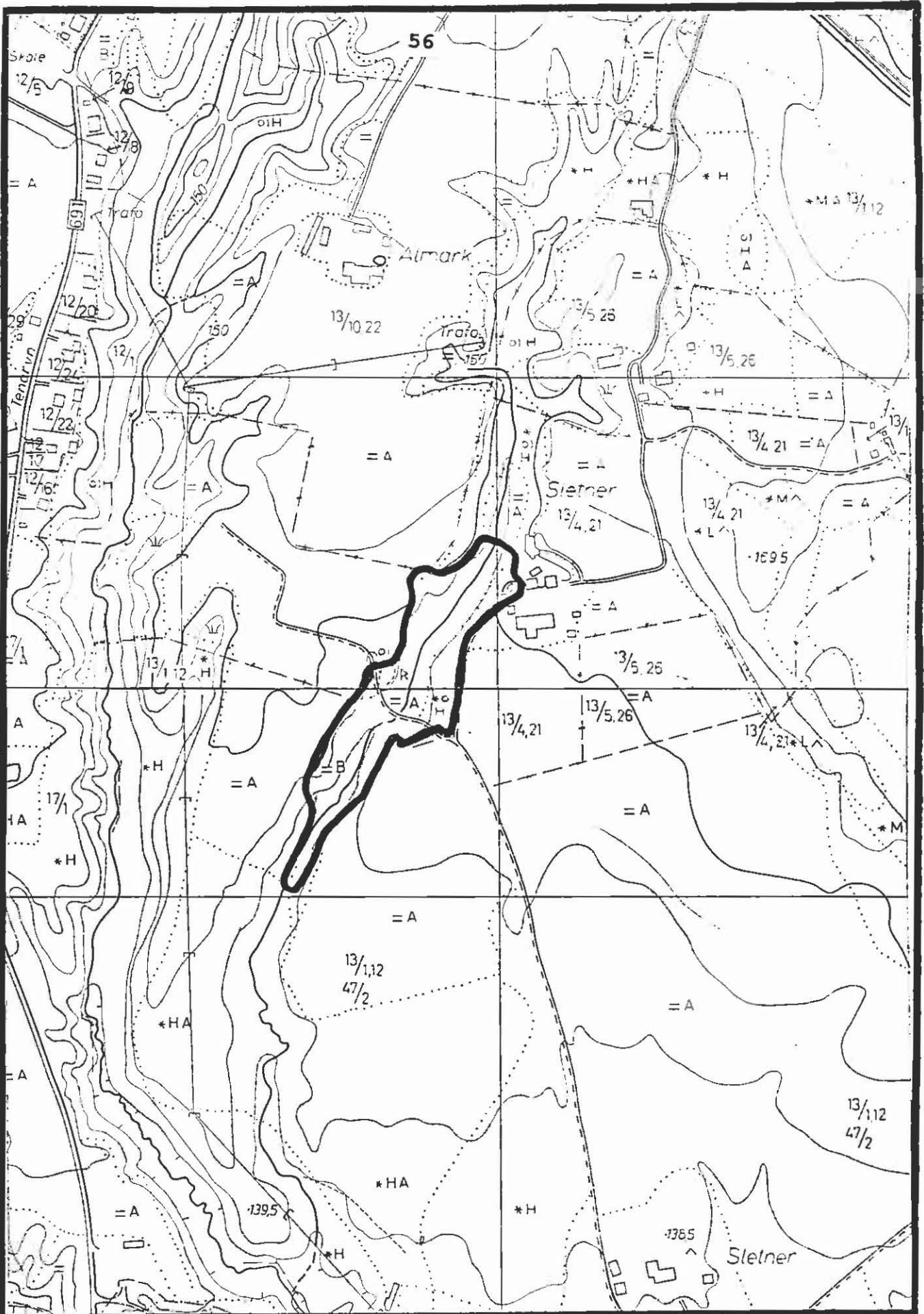
Andre merknader:

Drifta på gården bygger på Rudolf Steiners "biologisk-dynamiske" jordbruksmetode. Sletner var den første gården i Norge der denne metoden ble brukt (SENJE 1970).

Området kan romme karakteristiske vegetasjonstyper for naturlig hevda beitemarker. Nærmere undersøkelser bør foretas med hensyn på mulige botaniske forekomster.

Bedømming:

Lokaliteten er klassifisert til arealer av middels høy kvalitet, gruppe II. Biodynamisk drift siden 1929 forhøyer bevaringsverdien på lokaliteten.

LOK.NR.: 0106

MÅLESTOKK: 1:5000

LOK.NAVN.: SLETNER

EKVIDISTANSE: 5 M

KRETS: TENOR

AREAL: CA. 22 DAA

Lokalitetsnr: 0107	Eierforhold: Staten
Lokalitetsnavn: Slitu Stasjon	Krets: Tenor
Objekt/område: stasjonsområde	Areal: ca. 24 daa
Gnr./bnr.:	ØK: CS 037-5-4

Objekt/områdebeskrivelse:

Slitu stasjon ligger ca. 5 km NV for Mysen sentrum. Stasjonen er i vest avgrenset av vegen fra Slitu til Eidsberg kirke. I nord, øst og vest grenser stasjonsområdet delvis til dyrka mark og skogarealer.

Nord for Slitu stasjon vokser en gammel skog med jaktstue som tyder på at området har vært benyttet til jakt tidligere. Skogen er dominert av gran med krattvegetasjon av løvskog langs bekkedraget. Bunn- og feltskiktet er relativt frodig. Dyrelivet er forholdsvis bra.

En bekk passerer området i sørlig retning. Rundt stasjonsområdet er vegetasjonen dominert av krattvegetasjon og rester etter prydbusker.

Stasjonsbygningene er fra 1879. Hovedbygningen er plassert sør for linjen. Lagerhus og redskapshus ligger på nordsiden av linjen.

Tidligere og nåværende bruk:

Toget stopper på Slitu stasjon, men selve stasjonsområdet er ikke betjent i dag.

Tilstanden/objektstandard:

Tilstanden på stasjonsområdet er relativt god. Få endringer er foretatt på lokaliteten. Sin høye alder til tross (1879) er stasjonsbygningene i svært god stand.

Nytteverdi:

Kulturhistorisk og kulturlandskapsmessig verdi.

Andre merknader:

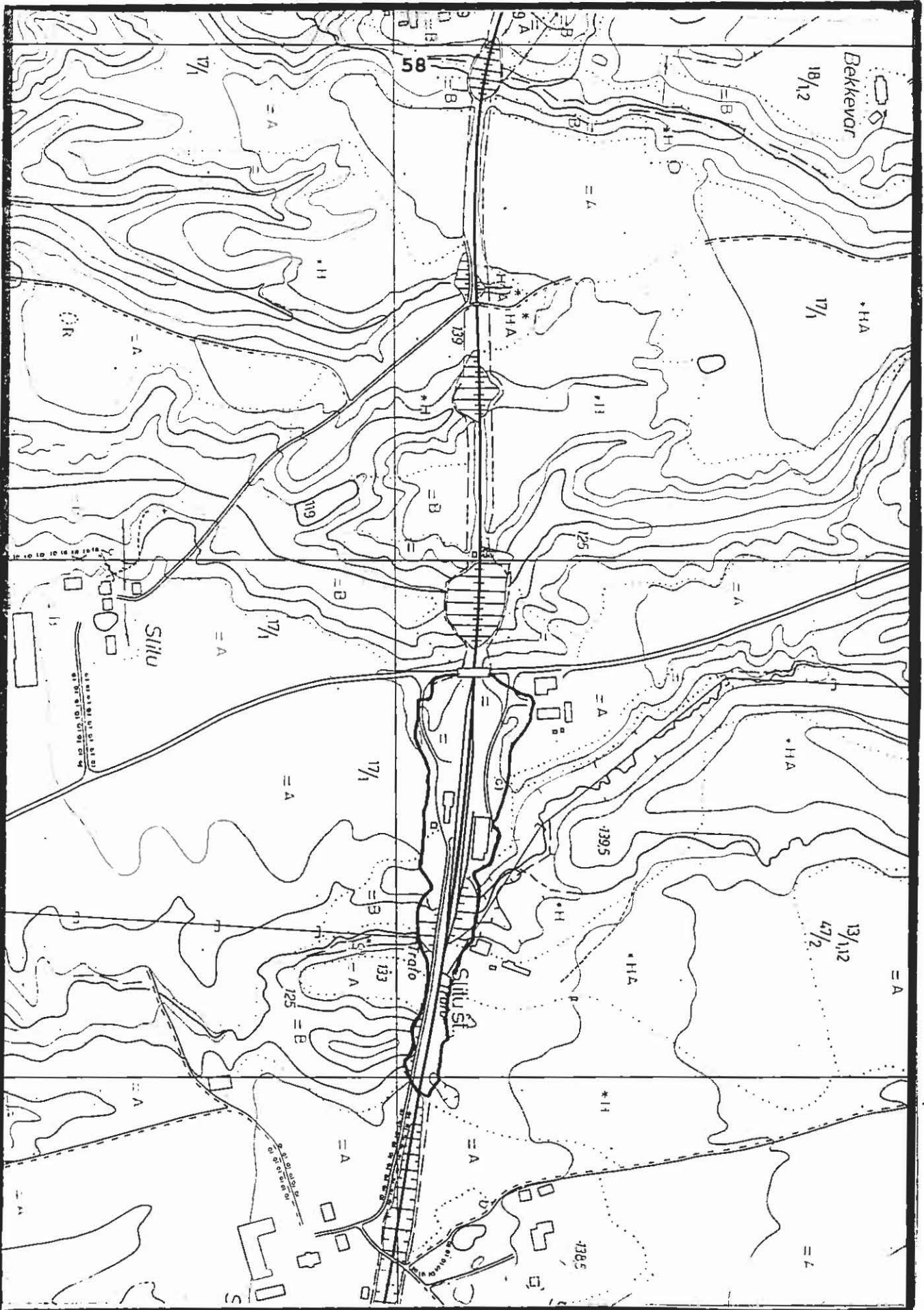
NSB's østre linje ble åpnet i 1882 og var en revolusjon for samferdselen i kommune og fylke.

Nord for stasjonsområdet, bak lagerbygningen ned mot elva ligger en liten søppelplass.

Nærmere opplysninger om bygningene foreligger i SEFRAK-registreringen. Ut fra nevnte registrering er stasjonsområdet vurdert som verneverdi kulturminnemiljø.

Bedømming:

Lokaliteten har svært store historiske verdier med hensyn på landskap og bygninger. Miljøet langs jernbanelinjen har viktige visuelle opplevelsesverdier for reisende på banen. I

LOK.NR.: 0107

MALESTOKK: 1:5000

LOK.NAVN.: SLITU STASJON

EKVIDISTANSE: 5 M

KRETS: TENOR

AREAL: CA. 24 DAA

den forbindelse har stasjonsområdet stor verdi for helheten i landskapet/miljøet. Lokaliteten er plassert i gruppe II, arealer der bygg- og anleggsvirksomhet bør begrenses til eksisterende bebyggelse. Inngrep bør harmonere med områdets egenart.

Skjøtsel:

Vedlikehold av bygningene og landskapstrekene i og rundt på stasjonsområdet. Inngrep som kan forringe stasjonsområdets verdi som helhet i landskapet langs linjen bør ikke forekomme.

Fig. 17. Slitu stasjon sett fra jernbanebrua.

Fig. 18. Monumentale eiketrær ved Tenol kirkeruiner.

Lokalitetsnr:	0108	Eierforhold:	E. Grini
Lokalitetsnavn:	Slitu gård	Krets:	Tenor
Objekt/område:	hageanlegg, ravine	Areal:	
Gnr./Bnr.:	17/1	ØK:	CS 037-5-4

Område/objektbeskrivelse:

Slitu gård ligger 400 m sør for Slitu stasjon. Den østlige delen er dominert av dyrka mark, i motsetning til de vestlige partiene der mer eller mindre store ravinedaler dominerer landskapet. Mellom ravinedalene ligger en del dyrka mark.

Langs vegen inn til gården vokser en fin allé av lind. Det er et lysthus i hagen sør for hovedbygningen. Trær vokser i grupper rundt gårdstunet. Gårdsdammen er ikke fylt igjen.

Fra gården og nordover går en kjerreveg som er en gammel ferdselsveg mellom gårdene i distriktet. Veggen passerer Bekkevar og Kjeserud. Kjerrevegen går gjennom ravinedalen med beiteområde som ligger brakk nordvest for gården. Denne ravinedalen går sørover til Fjøs og Lekum.

Ca 150 m sør for NSB's østre linje vokser en stor eik i markslagsgrensen til ravinedalen.

Mellom RV 105 og Slitu gård ligger et stort ravinekompleks forholdsvis uberørt. Ravinekomplekset er omtalt under større områder (se Moensbekken lok.nr.: 3).

Nåværende og tidligere bruk:

I dag drives gården på tradisjonelt vis, med hovedvekt på kornproduksjon. Beiteområdene i ravinedalen benyttes ikke.

Tilstand/objektstandard:

Alléen og lysthuset er i god stand. Eiketreet ved jernbanelinjen er stort og vekstformen er karakteristisk.

Nytteverdi:

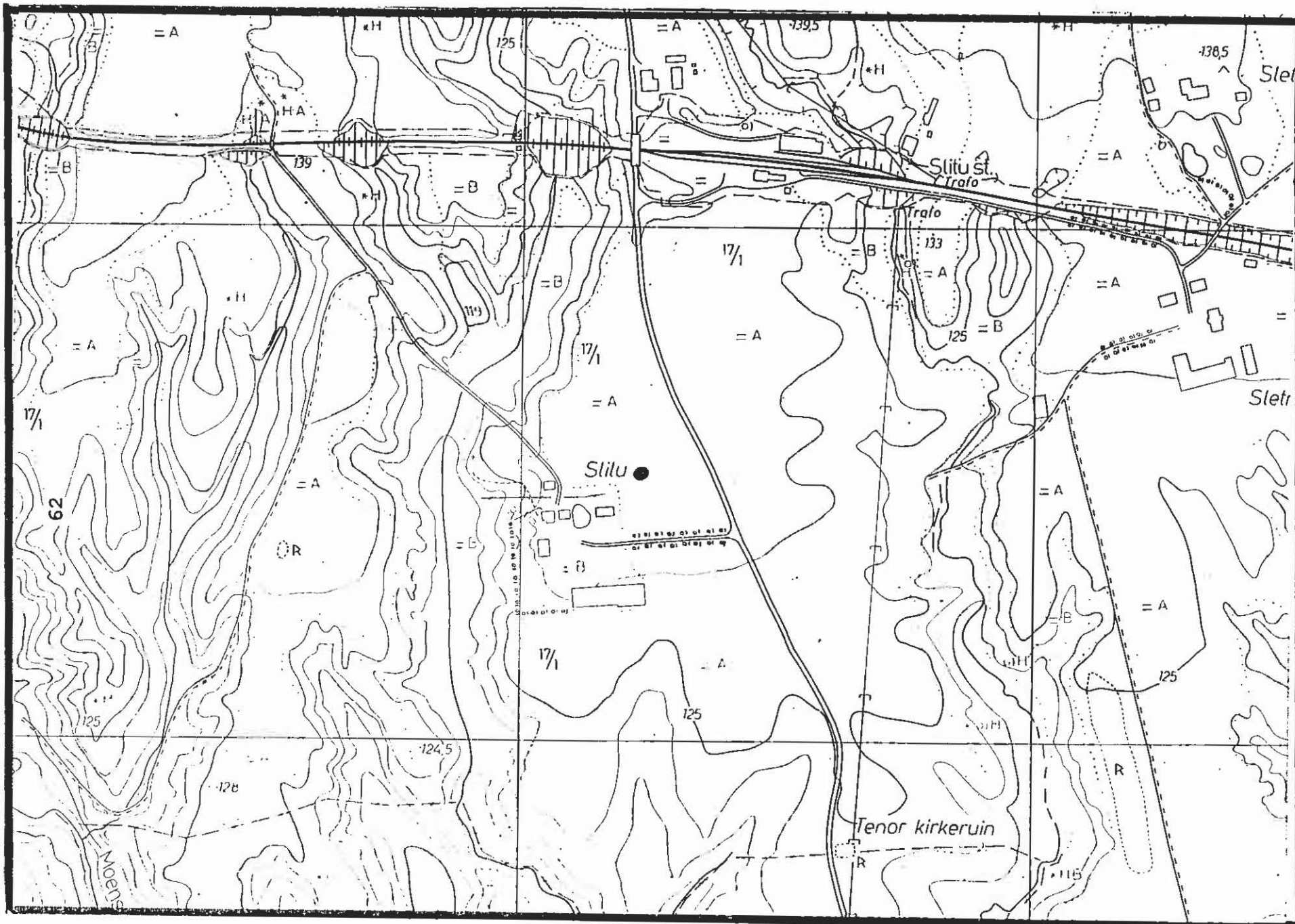
Kulturhistorisk, flere gode kulturlandskapselementer. Kjerrevegen er en potensiell tursti.

Andre merknader:

Rester etter inventar til Tenol kirke finnes på Slitu gård.

Bedømming:

Alléer, monumentale eiketrær og gamle lysthus er relativt sjeldne elementer i kulturlandskapet. Kjerrevegen er en gammel ferdselsvei mellom gårdene i distriktet. Kantvegetasjon langs gamle ferdselsveger og grøfter er i mange tilfeller et siste tilfluktssted for flere blomsterplanter og dermed viktige å ta vare på. Lokaliteten er vurdert til gruppe II.

LOK.NR.: 0108

MALESTOKK: 1:5000

LOK.NAVN.: SLITU GÅRD

EKVIDISTANSE: 5 M

KRETS: TENOR

Lokalitetsnr: 0109 Eierforhold: Staten
Lokalitetsnavn: Slitu Krets: Tenor
Objekt/område: Tenol kirkeruiner, Areal:
eiker
Gnr./Bnr.: ØK: CS 037-5-4

Områdebeskrivelse:

Tenol kirkeruinene ligger ca. 3 km vest for Mysen sentrum og ca. 1 km sør for tettstedet Slitu. Ruinene ligger like ved vegen. Øst for ruinene renner en bekk i en liten ravedal. Området rundt kirkeruinene har vært utsatt for store planeringer. Vest for vegen og ruinene er en bekk lagt i rør der den går under dyrka mark. Langs partiet med åpen bekk er vegetasjonen godt utviklet. Noen store eiketrær vokser i det omtalte partiet.

Nåværende og tidligere bruk:

Tidligere en gammel steinkirke (bruddstein og tegl), i dag er bare ruiner igjen. Området rundt er hovedsaklig dyrka mark.

Tilstand/objektstandard:

God. Området blir holdt ved like.

Nytteverdi:

Kulturhistorisk, oltidshistorie, undervisning, studieobjekter.

Andre merknader:

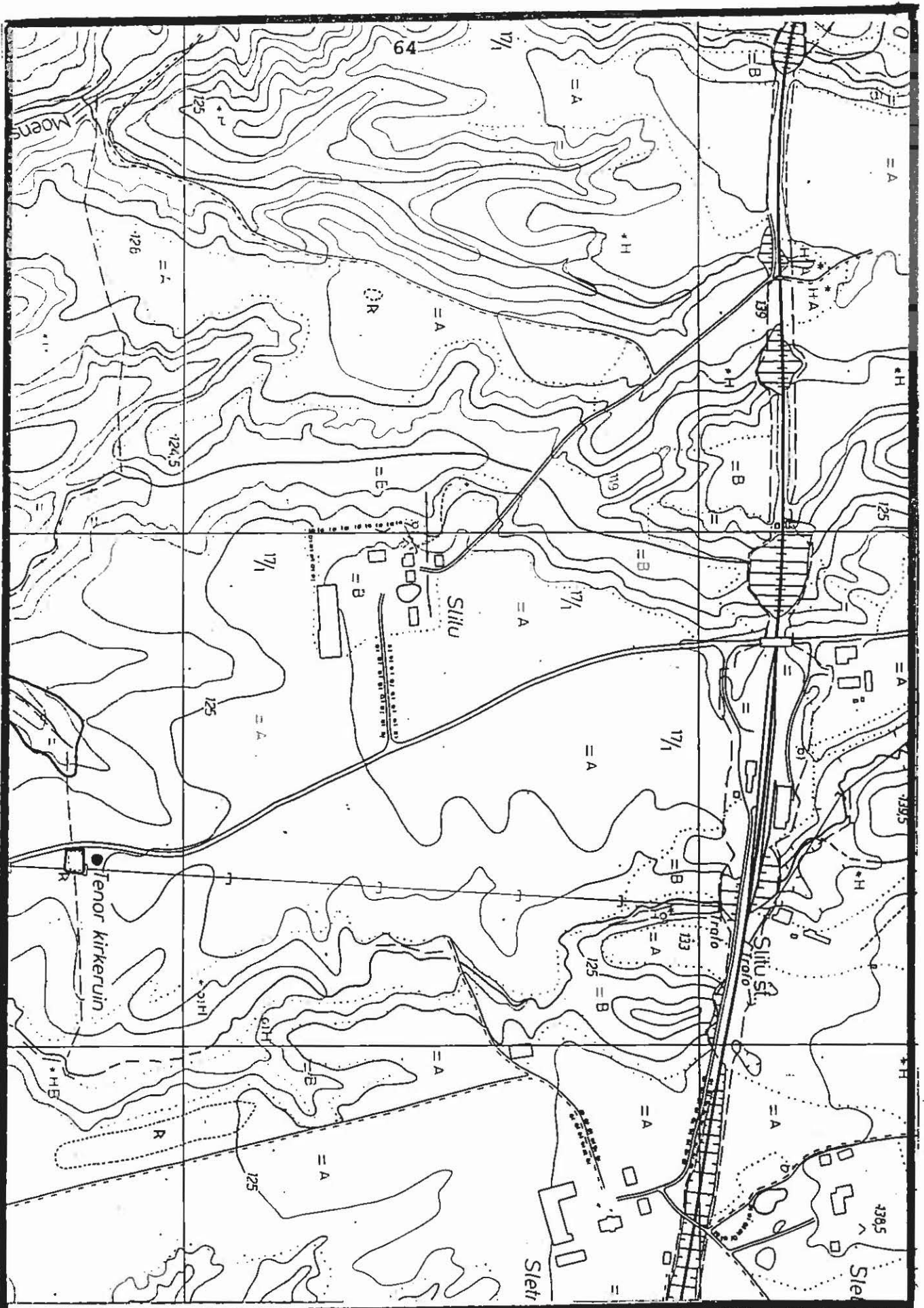
Ruinene er allerede fredet. Området vest for vegen med ansamling av flere større eiketrær er med i naturvernregistreringen i Østfold (FYLKESMANNEN 1976).

Bedømming:

Eiketrærne har store botaniske, zoologiske og kulturhistoriske verdier. Viktig randvegetasjon og ferdselsvei for fauna. Lokaliteten er vurdert til arealer av svært høy kvalitet, gruppe I.

Skjøtsel:

Rydding av eventuell krattvegetasjon rundt eiketrærne.

LOK.NR.: 0109

MALESTOKK: 1:5000

LOK.NAVN.: TENOL KIRKERUINER EKVIDISTANSE: 5 M

KRETS: TENOR

Lokalitetsnavn: 0110	Eierforhold: K. Lassen
Lokalitetsnavn: Sulerud.	Krets: Tenor
Objekt/område: gårdsanlegg, beite, feltspatgruve	Areal: ca. 12 daa
Gnr./Bnr.: 20/1	ØK: CS 037-5-3 CS 037-5-4

Område/objektbeskrivelse:

Sulerud ligger vest for RV 105, på grensen til Askim kommune. Øst for vegen er landskapet kuppert. Et stort ravinekompleks strekker seg herfra og sørover til Lekumevja. Området rundt gården på vestsiden av riksvegen er dominert av dyrka mark og er relativt flatt. Ved inngangspartiet til gården ligger en stor hage. Gårdsvegen fra riksvegen deler seg og går på hver side av hagen. Monumentale trær av forskjellige løvtrær (eik, bjørk, lind, bøk), bartrær og lerketrær vokser her.

Selve gårdsplassen er i dag omgitt av bygninger på alle kanter. Et gult stabbur i nordenden skiller seg positivt ut. Nord for låven ligger det en inngjerdet gårdsdam. Mellom hagen og dyrka mark i nordenden ligger et gammelt beite som blir benyttet til luftehage for hestene og sauene på gården.

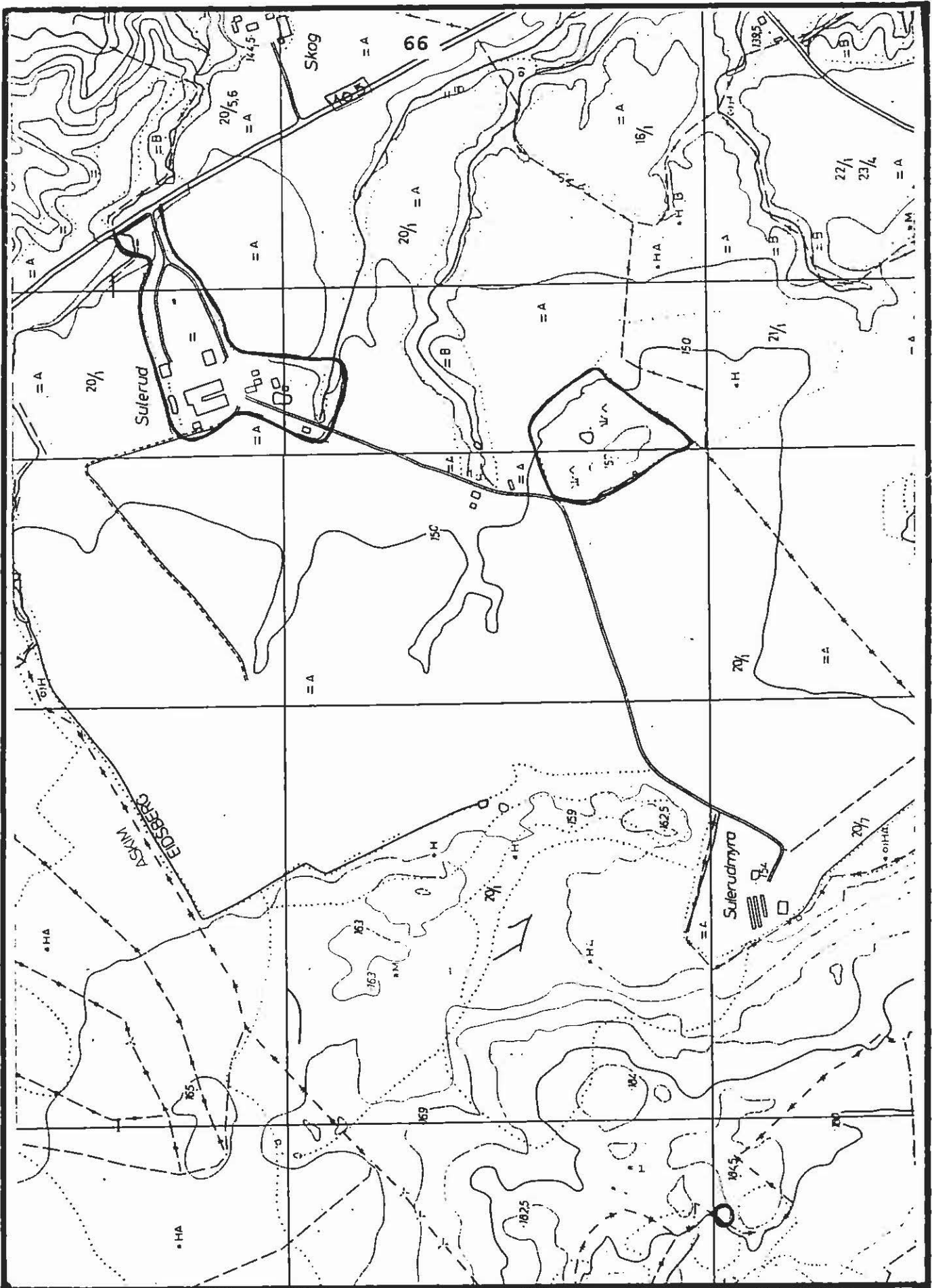
Sørover fra gårdsplassen fortsetter grusvegen til et beiteareal og et lite småbruk, Sulerudmyra. Området er småkupert med en del fjell i dagen. Det sørligste partiet er dominert av mer eller mindre åpen skog. Vegetasjonen på de åpne partiene er blant annet prestekrage, blåklokke og tunrapp. En liten dam ligger midt i området. Denne benyttes til drikkevannskilde for dyra.

Kårbygningen ligger litt sør for gårdsplassen. Ned mot bekken på sørsiden av denne bygningen ligger en liten bøkehage. Størrelsen på trærne varierer fra små treoppskudd til flere meter høye trær. De største trærne står nærmest bekken. Mellom trærne vokser en del krattvegetasjon. Terrenget heller svakt ned mot bekken. Bekken eller det fuktige dråget er for øvrig lagt i rør vestover der marka er dyrka.

Feltspatgruven ligger ca. 1600 m sørvest for Sulerud. Gruven ligger på grensen til Askim kommune ved et grensemerke. Området rundt er småkupert med fjell i dagen. Granskog dominerer. Feltspatgruven er fylt med vann.

Nåværende og tidligere bruk:

Tidligere ble beitet benyttet til kuer. Området har ligget brakk noen år, men ble i 1989 lagt ut til beite for sau. Arealene nord for gården fungerer som luftegård for dyr på gården.

LOK.NR.: 0110

LOK.NAVN.: SULERUD

KRETS: TENOR

MÅLSTOKK:

AREAL:

CA. 12 DAA

Feltspatgruven er ikke lenger i drift.

Tilstand/objektstandard:

Beitet og gårdshagen er god hevd.
Standarden på feltspatgruven er god.

Nytteverdi:

Kulturhistorisk, kulturlandskap og undervisningsøyemed.
Gårdsdammen er viktig biotop for fauna.

Andre merknader:

Bøkehagen ved kårstuen og hageanlegget ved inngangspartiet er visuelt vakkert og en sjeldenhet i kommunen. På en fjellblotning på beiteområdet er det noen rissninger i fjellet som kan minne om helleristninger. Feltet bør befares av fagfolk.

Mangfoldet av feltspatgruver er mangelfullt i dag på fylkesplan.

Bedømming:

Nevnte områder er bevaringsverdi p.g.a. sjeldenheten, ansamling av flere kulturlandskapselementer på et relativt lite område. Feltspatgruver er en sjeldenhet i kommunen. Lokaliteten er klassifisert til områder med særlig høye kvaliteter, gruppe I.

Skjøtsel:

Fortsatt beite på beitemarken. Hageanlegget bør holdes ved like.

En del krattvegetasjon bør fjernes slik at gruvene bli mere synlig. Feltspatgruvenes historie bør kobles til nærrekreasjonsområder.

Fig. 19. Utsikten fra Mona etter et gammelt tresnitt. I det fjerne sees Glomma og Eidsberg kirke fra første halvdel av forrige århundre. Tegnet et sted i nærheten av Edwin Ruuds Hospital (henter fra Eidsberg bygdehistorie II 1800-1940).

Fig. 20. Gravhaug på toppen av Monaryggen.

Lokalitetsnr.:	0111	Eierforhold:	Staten v/MD
Lokalitetsnavn:	Berg	Krets:	Tenor
Objekt/område:	gammel skog	Areal:	ca. 465 daa
Gnr./Bnr.:	22/1, 23/4, 16/1	ØK:	CS 037-5-4

Område/objektbeskrivelse:

Berg skog ligger sør for vegkrysset der vegen til Rud og RV 105 møtes. Denne urskogslignende skogen ligger i sterkt ravinert område. Berg skog er svært variert og arts- mangfoldet er stort når det gjelder flora og fauna. I skogen er det flere sjeldne blomsterplanter, lavarter og moser. NINA har foretatt nærmere registreringer av skogen i forbindelse med forslaget om vern av skogen etter naturvernloven.

I vest, nord og øst er skogen avgrenset av dyrka mark. Sørøver fortsetter ravindalen til Lekumevja.

Nåværende og tidligere bruk:

Tidligere har enkelte ravinedaler vært benyttet til beite. Det har vært drevet forsiktig plukkhogst i skogen.

Tilstand/objektstandard:

Svært god.

Nytteverdi:

Viktig i studie- og forskningsøyemed, samt biotoper for planter og dyr. Kulturhistorisk og undervisningsøyemed.

Andre merknader:

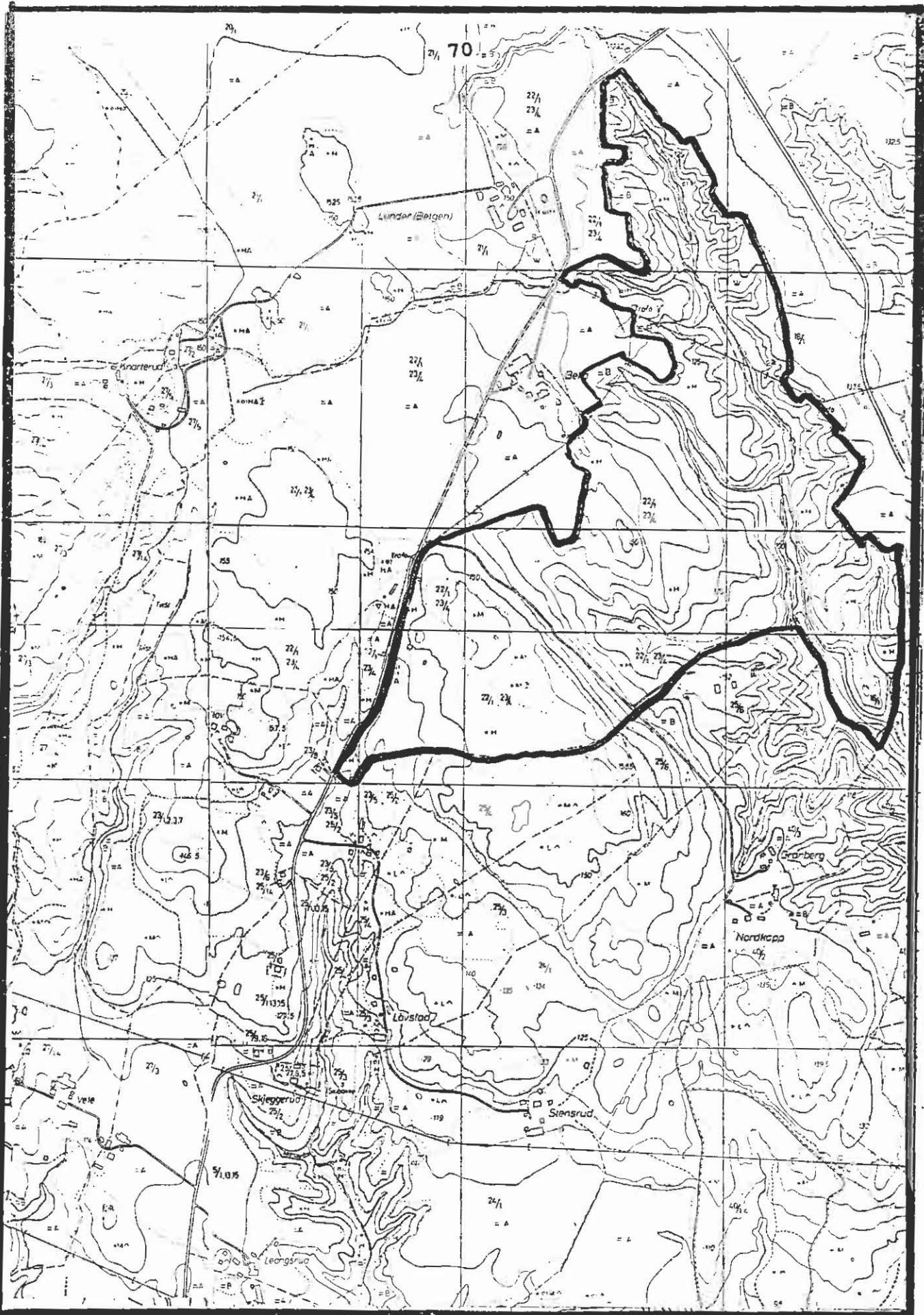
Nærmere opplysninger kan fås hos Miljøvernavdelingen i Østfold, Moss.

Bedømming:

Slike urørte skogpartier som Berg skog er eksempel på, er en sjeldenhet på fylkesplan og også i nasjonal sammenheng. Verdiane (skogfaglig, kvartærgeologisk, botanisk) er store, som er grunnen til at skogen er foreslått vernet. Lokaliteten er klassifisert til arealer med svært høye kvaliteter, gruppe I.

Skjøtsel:

La skogen ligge uberørt, hindre inngrep som kan forringe kvaliteten på skogen.

LOK.NR.: 0111

LOK.NAVN.: BERG

KRETS: TENOR

MÅLESTOKK:

AREAL:

CA. 456 DAA

N

Lokalitetsnr:	0112	Eierforhold:	T. Hjelmark
Lokalitetsnavn:	Hjelmark gård	Krets:	Tenor
Objekt/område:	relativt urørt ravinelandskap	Areal:	
Gnr./Bnr.:	16/1	ØK:	CS 037-5-4

Område/objektbeskrivelse:

Hjelmark ligger på slettelandet 3,5 km. SØ for Askim sentrum, der det skråner ned mot selve Eidsbergbygda. Gården grenser i nord til Kjeserud, vest til Sulerud, Lunder og Berg vestre, sør til Ås og øst til Nord-Moen og Slitu.

Arealet til gården er ikke forandret. Bekkene i området er ikke lagt i rør.

Landskapsformene på gården er relativt intakte. På de gamle slåttengene og beitemarkene har det foregått en naturlig suksesjon. En ansamling av bjørketrær, lerke- og lønnetrær mellom vegen og hovedhuset finnes. Bjørketrærne som står langs vegkanten er i bra stand. Arealene til Hjelmark består i hovedsak av ravinedaler. I dalene er det felter med beitemark. Dyrka mark ligger hovedsakelig rundt riksvegen på begge sider.

Nåværende og tidligere bruk:

Gården er ikke drevet intensivt. I dag forpaktes jordbruksarealene bort.

Tilstand/objektstandard:

Landskapsmessig er tilstanden svært god. Gården er ikke utsatt for planering. Svært få forandringer er gjort siden siste generasjon.

Nytteverdi:

Kvartærgeologisk og kulturlandskap.

Andre merknader:

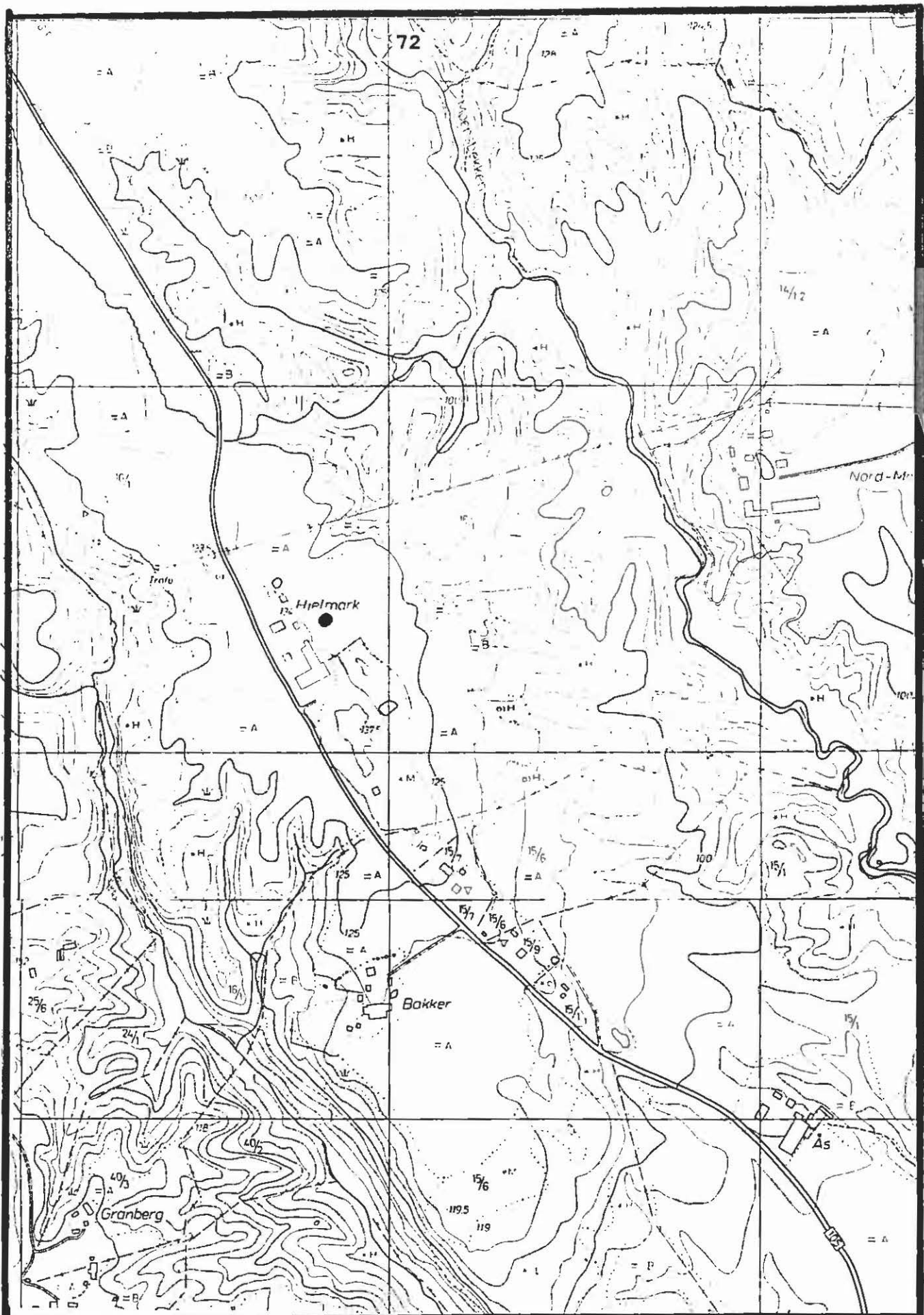
Ravinen som grenser til Berg er en del av området som er med i registreringen over verneverdig barskog i Norge som er foretatt av NINA.

Bedømming:

Da området ikke er utsatt for større endringer er de kvartærgeologiske og kulturlandskapsmessige verdiene svært gode. Hjelmark har verdier av svært høy kvalitet, gruppe I.

Skjøtsel:

Hindre inngrep som kan forringe områdetets kvalitet.

LOK.NR.: 0112

LOK.NAVN.: HJELMARK

KRETS: TENOR

MALESTOKK:

AREAL:

